یاش تورکستان

تورکستاننک ملی قورتولوشی اوچون کوره‌شوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلنك دەقابر-ندەن چیقا باشلاغان	سەنتابر (ایلول) 1936 (1355 هجری)	سان 82

بو ساندا:

1 — ساویت قوشخانه‌لەری	باش مقاله
2 — ساویت روسیادا بحران	تیمور اوغلی
3 — تورکستاننك کولتور وە تاریخی اثرلەریگه سوء قصد	اوقتای
4 — «سواد جبهەسندە»	تاشبالتا
5 — 1917نچی ییل خاطره پارچالاری (V)	مصطفی
6 — شرقی تورکستاندا: باشقارمادان	«یاش تورکستان»
7 — محترم برادریمز مصطفی افندی	قویاش بیك
8 — شرقی تورکستان احوالی	« «
9 — بین‌الملل وضعیت	م.

10— تورکستان خبرلەری: قادرو مسئلەسی.

11 — تورلو خبرلەر: «تورکستان تورك گەنچلەر برلگی»نك ییللق توپلا-نیشی، یەگی «یاش تورکستان» نشریاتی، «تورکستان تورك گەنچلەر برلگی» نشریاتی، باشقارمادان.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

توركستان خبرلری :

قادرو مسئله‌سی

1 — سمرقندده‌کی اکمل اکرام اسمینه آتالغان اوزبکستان دولت دارالفنوندا په‌داغوژی آقاده‌میسی وه طب اینستیتوتی اولماق اوزره ایکی قسم باردر.

حاضر بو دارالفنونده اوقوچی طلبه‌لر ایچنده 330 اوزبیك، 73 تاجیك، 27 بوخارا یهودیسی بار ایکه‌ن. اوتکه‌ن ییل دارالفنونتی بتیریب چیققان 179 کشینگ 69ی اوزبیك، 13ی تاجیك، 4ی یرلی یهودی، ایکیسی قازاق بولغان.

دارالفنونده 19 پروفه‌سور، 37 دوچه‌ن (کیچیك پروفه‌سور)، 75 آسیستان (پروفه‌سور یارده‌مچیسی)، 54 آسپیرانت (پروفه‌سورلققا حاضرلانوچی) بار ایکه‌ن. دارالفنونده علمی ایشله‌رده خدمت ایتوچی یرلیله‌ر 77 کشی ایمش. بو یتمش یدی یرلی علمی ایشچی قاندای اوروونلاردادر؟ بو سورغوغا ساویت غازیتاسی («پراودا ووستوکا» 36 .4 .3) جواب بیرمه‌ی کیچمه کده‌در.

2 — تاشکندده‌کی یولداشبای آخون بابا اوغلی اسمینه آتالغان فه‌لدشه‌ر مکتبی بو ییل اوزبیکستانغا 48 یه‌گی تیش هکیمی، 23 یه‌گی تیش ته‌خنیکه‌ری، 52 دایه، 142جراجی بیرمشدر. («پر. ووس.» 4.7.36)

اوزبیکستانغا «قازاندیریلغان» بو یه‌گی متخصصلاردان کوبچیلکنك کیمله‌ردن عبارت بولغانلیغینی مه‌نه ایک یاخشی درجه بیله‌ن بتیرگه‌ن تیش هکیمله‌ری لیسته‌سی دیب کتیریلگه‌ن قویوداغی اسمله‌ر آچیق کورسه‌تمه کده‌در: 1) به‌نده‌رسکایا، 2) گیبه‌نکو، 3) ژه‌مچوژنیکووا، 4) ایوانووا، 5) له‌نچیتسکایا، 6) سه‌له‌رنه‌وا. بو 6 کشینگ بریسی‌ده تورکستانلی ایمه‌س.

3 — تورکمه‌نستانداغی طب اینستیتوتی بو ییل برنچی دفعه اولاراق 49 هکیم چیقارمشدر. ساویت غازیتاسی («تورکمه‌نسکایا ایسکرا» 1936 2نچی ایول) بو ایلك تورکمه‌نستان طب اینستیتوتی چیقارغان قادرونگ یاشلارینا قادار ساناب چیقدیغی حالدا، اونلارنگ ملی منسوبیتله‌ری حقندا

(دوامی قاپاقنك 3نچی بیتنده)

ساویت قوشخانه‌له‌ری

یه‌کیده‌ن ایشلی باشلادیلار. اوتکه‌ن آوغوست آینیگ 19-24له‌ری آراسندا موسقوادا، «تروتسکی-زینوویه‌فچیله‌ر» دیب آتالغان، 16 کشیلك بر غروپ بولشه‌ویکله‌رنگ محاکمه‌له‌ری بولوب اوتدی. 16 عیبلینیگ بوتونیسی أولوم جزاسینه محکوم ایتلیب اعدام ایتیلدی (36 .8 .25). اعدام ایتیلگه‌نله‌ر آراسندا زینوویه‌ف، کامینه‌ف، سمیرنوف، باقایه‌ف وه باشقالار کبی اوقتوبر انقلابینك مشهور سیمالاری بار. زینوویه‌ف ایله کامینه‌ف له‌نین‌نگ ایگ یاقین ایش یولداشلاری ایدی. له‌نین بولشه‌ویك فرقه‌سینی‌دا اونلارله برلکده قورمش، اوقتوبر انقلابینی اونلارله برلکده حاضرلامش ایدی... اونلار «له‌نین سیاسی بیوروسی» (یعنی بوتون حاکمیتنی قولیدا توتقان مؤسسه)نگ‌ده اعضالاری ایدیله‌ر. بو بیوروغا اونلاردان باشقا له‌نین‌نگ اوزی، تروتسکی، تومسکی، ریقوف، بوخارین هم ستالین داخل ایدیله‌ر. له‌نین 12 ییل بوندان اول أولوب کیتدی. تروتسکی اون ییلدانبه‌ری سورگونده یوروبدر. زینوویه‌ف، کامینه‌ف ستالین محکمه‌سی طرفدان اعدام ایتیلدیله‌ر. ینه شونلار کبی اعدام تهلکه‌سی قارشیسندا تورغان تومسکی اوز اوزینی أولدوردی... ریقوف بیله‌ن بوخارین «تروتسکی-زینوویه‌ف غروپی» ایله باغلانیشلاری بولغانلق بیله‌ن شبهه‌لیدرله‌ر. دیمه‌ك بو صورتله ایسکی «له‌نین مرکز زمره‌سنده‌ن» یالغزغنا ستالین قالدی.

طبیعی آتیلیب أولدورولگه‌ن بولشه‌ویکله‌رنگ مقدراتی بزنی هیچ بر صورتله علاقه‌دار ایتمه‌یدر. بز ایسکی «له‌نین زمره‌سی» اعضالارینگ شبهه آستندا بولغانلارینادا هیچ بر تورلو سیمپاتی بیلدیرمه‌ك ایسته‌مه‌یمز. زینوویه‌ف، کامینه‌ف اورنیغا بوتون دسته‌سیله ستالین‌نگ اوزی‌ده آتیلیب کیتسه‌یدی، بز اوکادا هیچ قایغیرماس، آچینماس ایدیك... بوکا رغماً، بزنگ بوکون «ساویت قوشخانه»سی اوستنده مخصوص توختاب اوتمه‌کچی بولغانمز ساویت روسیا حکمرانلارینگ حیوانی احوال روحیه وه حرکتله‌رینی قید ایتیب کورسه‌تیب اوتوش اوچون‌گنه‌در. اوقوچیلاریمز

بین‌الملل وضعیت اوستنده‌کی مقاله‌مزده موسقوا اعداملارینگ آوروپا افکار عامه‌سنده قالدیرغان تأثیرنی‌ده بالتفصیل کوره‌جه‌کله‌ردر. بو یرده ایسه ساویت جلادلارینك 16 قوربانلارینی عیبله‌و حادثه‌سنده‌ن چیقاتورغان نتیجه اوستنده قیسقاغنا توختاب اوتمه‌کچی بولامز.

«وجدانسز یالغانچیلار»، «آلچاقلار»، «خلق دوشمانلاری»، «تیسکه‌ریچی ایتله‌ر»، «فاشیزم ایتله‌ری»، «پرووواقاتورلار» مه‌نه سزگه‌ساویت مطبوعاتینگ له‌نین‌نگ ایگ یاقین دوستلاری، معنوی وارثله‌ری، «اوقتوبر انقلابینگ آتالاری»غا عطف ایتکه‌ن وصفله‌رنده‌ن بر نیچه نمونه‌سی.

بشریت تورموشیغا عائد هه‌ر ساحه‌داغی نظریه وه حکمنده وه بوتون حرکتله‌رینده له‌نین‌نی «خطاسز» دیب قبول ایتکیزوچی ستالین وه ستالینچیلار اوچون کامینه‌ف، زینوویه‌ف، سمیرنوف وه باشقالارغا قارشی بوندای عیبله‌رنی سویله‌و ممکن بولماس ایدی. چونکه اونلارچا له‌نین «اجتماعی تورموش قانونلارینی بیلگیله‌و» وه «اوزینگ یاقین ایشچیله‌رینی سایلاو»دا هیچ بر زمان یاگلیشمامشدر. ستالین‌نك «خطاسزلغی» وه قازاندیغی اعتباری‌دا اوزینگ له‌نین یاشاب تورغان وقتده قومونیست فرقه‌سی باش کاتبلگینه سایلانووینا اساسلانادر. زینوویه‌ف، کامینه‌ف وه باشقالارینی اوزینگ ایگ یاقین ایش یولداشلاری ایتب سایلارکه‌ن له‌نین اولارنی یاقیندان بیلگه‌ن وه اونلارنگ «دنیا پروله‌تار انقلابی» ایشینه صداقتله بیریلیب ایشله‌وله‌رینه‌ده ایشانغاندر. له‌نین زینوویه‌فنی بوش یرگه «قومایتنه‌رن» اجرائیه قومیته‌سی رئیسلگنه وه انقلاب قایناغی بولوب تانیلغان پیه‌ته‌رسبورغ شوراسی باشچیلیغینا، کامینه‌فنی — موسقوا شوراسی رئیسلگنه، محنت وه مدافعه شوراسی باشچیلیغینا هه‌م قومیسارلار شوراسی رئیسی وصفنده اوزینگ اورونباسارلیغینا تعیین ایتمه‌گه‌ن بولسا کیره‌ك.

بز طبیعی ساویت محکمه‌سینك عدالتی حقندا مناقشه یوروتمه‌کچی بولمایمز. فرض ایته‌یلیك، که ساویت مطبوعاتینگ له‌نین‌نگ دوستلاری، ایگ یاقین ایشچیله‌رینه عطف ایتدیکی وصفله‌ری توغرو بولا قالسین. بو صورتده چیقاتورغان نتیجه نیمه بولادر؟ بوندان چیقاتورغان برگنه منطقی

نتیجه «بیوك اوقتوبر انقلابی»نگ «خلق دوشمانلاری»، «آلچاقلار»، «باسقینچیلار»، «تالانچیلار» وه «خائنله‌ر» طرفندان یورگوزولگه‌ن بر حرکت بولغانلغیدر.

ستالین طرفندان اعدام ایتیلگه‌ن دوستلارینی سایلاودا له‌نین‌نگ یاگلیشغان بولووینی‌ده سویله‌و ممکن بولور. بو صورتده له‌نین‌نگ ستالین‌نگ اوزینی سایلاودادا یاگلیشماغانلیغینی قالای تأمین ایتب بولادر؟

ساویت روسیا باشلوقلاریندا حیوانی بر احوال روحیه، حیوانی خصلت حاکمدر. ساویت اخلاقینگ تملی «علیهداریگنی، اوزی کیچه‌کی ایش یولداشنگ، مفکوره‌داشنگ، «بیوك اوکتوبر انقلابی»نی یاراتوچی کشیله‌رده‌ن بولسادا، چیرکینلك، پیچراقلق ایله بولاشتریب معنویاتینی توشوروب أولدور!» دیگه‌ن کبی انسانیتسزلك، وحشت اساسی اوستنه قورولغان.

ساویت محکمه‌سینه توشوب، ساویت قوشخانه‌سینگ ایشیگی آلدیغا کیلتریلگه‌نله‌رنگ بوتونیسی مه‌نه شوندای بر اخلاقی نیگیز اوستنه قورولغان ساویت سیسته‌می حکمینه بویسینماق، اونگ بوتون چیرکین طلبله‌رینی اوز آغزلاریله «سربستچه» قبول ایتمه‌ك مجبوریتنده‌درله‌ر. «بیوك اوقتوبر»نی توغدوروچی «قیزیل انقلاب آتالاری» زینوویه‌ف، کامینه‌ف وه باشقالاری اوزله‌رینی «فاشیزم ایتله‌ری»، «باندیتله‌ر» دیب آتادیلار... بو ایسه هه‌ر نه‌رسه‌ده‌ن اول بوگون ساویت روسیادا حاکم ره‌ژیمنگ وقتیله مهم انقلابچی سانالغان کشیله‌رنی‌ده قاندای اخلاقی سویه‌گه کیتریب چیقاردیغینی کورسه‌ته‌در!

غیر اختیاری صورتده ذهنمز اوز یورتمزغا طرف بورولادر. بز شو نقطه‌دا مکتب وه سیاسی تربیه‌سینی شو حیوانی، وحشی احوال روحیه وه مورال حکم سورگه‌ن منبعدان آلیش مجبوریتنده قالغان تورکستان یاشلغینی اویلایمز. بو وضعیته‌کی وطنمز یاشلیغی وه یورتمز کیله‌جه‌گی اوچون جانیمز آچیدر. فقط ساغلام ملی اساسگه قورولغان ملی تورموش کوره‌شی غایه‌سی، کیرله‌نمه‌س تازه تورك قانینگ کوچی، قوتینی بو تازه قاندان آلاتورغان یوکسه‌ك تورك اخلاقی تورکستان یاشلیغینی ستالین، زینوویه‌ف

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

وه یولداشلارینگ (بزچه اونلار بوتونیسی بر درختنك میوه‌له‌ریدر) چیرکین اخلاقی میراثلاردان ساقلار دیگه‌ن کوچلو ایمانمزله تسلی تاپماقدامز.

تورکستان یاشلاری! موسقوانك چیرکین درسله‌رنده‌ن ساقلانگلار! موسقوا مکتبله‌رنده اوقوماق مجبوریتنده ایکه‌نسزله‌ر هیچ بر زمان تورکلك روحندان آیریلماگلار. چونکه تازه تورك قانی وه یالغز او قاننك یاراتدیغی یوکسه‌ك تورکلك روحی سگا ساغلام اخلاقی قوت منبعی بولاجاقدر.

*

ساویت روسیادا بحران

روسیادا سیاسی انقلابنی قازانیب چیققان بولشه‌ویکله‌ر ایش باشینا کیله‌ر-کیلمه‌س اجتماعی وه اقتصادی انقلاب یاساو پلانلاری توزدیله‌ر. اجتماعی انقلاب نظریه‌له‌ری خلقنك عرف وعادت، دینی، ملی، حرثی تلقیلارینی بوتونله‌ی یمیریب، یرینه یه‌گی «مارقسیزم» اساسندا توزولگه‌ن بر جمعیت چیقارماق استقامتنده باردی. ایمدیگه‌چه بشریت-جمعیت تورموشینگ نیگیزی سانالیب کیلگه‌ن عائله، عقیده، ملکیت کبی اساسلارنی رد ایتدیله‌ر. اقتصادی تورموشنی‌دا مه‌نه شو اوز اساسلارینا خدمت ایته‌جه‌ك بر یولدا قورماقغا اوروندیلار.

ساویت حکومتینك اقتصادی انقلاب دیدیکی نظریه‌سی اوزی‌ده توراو دوره‌له‌ر کیچیردی. او بویوك سرمایه، ملك، بایلقنی مصادره یولیله باشلاب، نهایت، کیچیك مقیاسدا بولسادا، خصوصی تشبثنی انکار درجه‌سینه کیلیب ایریشدی. کیچیك-بویوك صنایع بوتونله‌ی دولت قولینه کیچدی... سوسیالیستیك بویوك صنایع قورو تشبثنه کیچیلدی... یاواش-یاواش کاسبله‌ر (اصناف) مشغولیتی، خصوصی مه‌یده تجارت‌ده بتیریلدی. قیشلاق‌خوجالیغی قولله‌کتیفله‌شتریلدی. اهالی ایکی طبقه‌غا آیریلیب، بری حقسز دیب آتالیب

هه‌ر بر نه‌رسه‌ده‌ن محروم قالدیریلدی. ایکنچی قسمی ایسه «قارتوچقا سیسته‌می» ایله دولت قولینه باقم ایتیلدی. بو صورتله 170 میلیون اهالی قره‌مل سرایندا توپلانغان بولشه‌ویکلك باشلوقلاری دیکره‌تله‌ری ایله أداره ایتیله‌جه‌ك، چالیشتیریلاجاق، باقیلاجاق ایدی.

ایشنگ قاراگغی بولمه‌له‌رده توزوله بیله‌جه‌ك پلان قسمی په‌ك اعلا یورودی ایسه‌ده اونگ اقتصادنگ طبیعی قانونلاری، خلقنگ روحیاتی ایله باغلی قسمی قره‌مل باشلوقلارینگ ایسته‌دیکی کبی یوروه‌دی.

بوکون‌ده اهالیسینك یوزده 80ی قیشلاق خوجالیغینا باغلی بولغان بر مملکتده، نه قادار بویوك «گیگانتلار» یاراتیلمش بولماسین، اقتصادی وضعیت باشلیچا قیشلاق خوجالیغینگ باریشندان آسیلیدر. ساغلام بر نیگیزده‌کی خوجالق سیاستی‌ده مه‌نه شو 80% اهالینگ تورموشینی اوزینه باغلاغان خوجالق تارماغینك منافعینی کوزه‌تب یوروتولمه‌لیدر.

یته‌رلك درجه‌ده پروله‌تارسز پروله‌تار دیکتاتورلیغی سیسته‌می قورغان ساویت حکومتی هه‌ر نه‌رسه‌ده‌ن اول اوزینه تایانچیق بولا آلیرلق کوچلو، متشکل بر پروله‌تار طبقه‌سی یاراتب آلیشقا اوروندی. اونگ بو سیاسی غایه‌سینی تأمین اوچون ایته‌جه‌کی فداکارلق‌دا قیشلاق خوجالیغی وه تورموشی بلاواسطه اوگا باغلانغان 80% اهالی حسابنه ایدی. ذاتاً ایمدیگه‌چه روسیا خوجالیغینی سوروکله‌ب کیله یاتقان بو خوجالق تارماغی‌دا شو قیشلاق خوجالیغی ایدی. بونگ متضرر بولووی بوتون خوجالق قورولوشینگ ضربه‌له‌نووی دیمه‌ك ایدی.

یوقاریدادا اشاره ایتدیگمز کبی ساویت حکومتی اقتصادی سیاستنده تطبیق ایتدیگی تجربه‌له‌ری نتیجه‌سنده قیشلاق خوجالیغینی قولله‌کتیفله‌شترو (عموملمه‌شترو) دیگه‌ن نقطه‌غا کیلیب چیقدی‌دا بر نیچه ییل ایچنده بوتون قیشلاق خوجالیغینگ 90 فائضندان آرتیغینی قولله‌کتیفله‌شتردی... بو ییلغی قایراقی دان ایکینی 96,3 میلیون هه‌کتار کورسه‌تیله‌در. بونگ 13میلیونی ساوخوز ایکینله‌ری، 80,1 میلیونی قولخوز، 3,2 میلیونی آیریم‌خوجالقلار

ایکینیدر... بو ایسه هەر نەرسەدەن اول قوللەکتیفلەشترو درجەسینی کورسەتەدر.

بو درجەگە کیلگەندەن سوڭ ایشنگ بو یولدا یورومەیەجەگی آگلاشیلدی. قطعی قوللەکتیف سیستەم اساسدان کیرییە چیکیلیش باشلاندی. دهقانغا منفعت کورسەتو مجبوریتی توغدی. اوڭا قسماً بولسادا تملك حقی بیریلدی. قولخوزلار قولنداغی یرنگ قولخوزغا داخل قیشلاقلیلار ملکی بولغانلیغی تانیلدی. قولخوزچیلارنگ خصوصی استفادەسی اوچون کیچیك مقیاسدا یرلەر آیریلدی. اولدەن کوب آغیر یوك آستندا توتولماقدا بولغان آیریم خوجالقلارغادا بر پارچا یەنگیللك ایشلەندی.

بو یەگی تدبیرلەر سوگندا قولخوزچی دهقانگ بر پارچاغنا خصوصی ملکندەکی ایش ایلە عمومی قولخوز ملکندەکی ایشینگ نتیجەسینی مقایسە ایتسەگز، قوللەکتیف خوجالق آغیرلقلارینگ قایدان چیقیب کیلە یاتقانینیدا آگلاب آلالرسز. بو حالنگ ایگ آچیق مثالینی حیوانچیلق ایشندە کورەجەکسگز. بوکون بیلە جاری ترتیبدە آت، ایش کوچی اولاراق، قولخوزلاردا عمومی ملك سانالادر. قارا مال، کیچیك حیوان قسماً خصوصی ملك اولاراق قبول ایتیلەدر. پلان بویونچا آت باشی 2 میلیون 60 میگ آرتووی کیرەك ایدی. بوتون شدتلی تدبیرلەرگە رغماً بو آرتو بر میلیون 6 یوز میگدەن آرتمای توراد‌ر. قارا مالنگ آرتووی ایسە پلاندان بر فائض آرتیقدر. کیچیك مال جنسندەن بو فرق ینەدە آرتیقدر. چونکە اوندا دهقاننگ منفعتی داها کیگرەك قاتناشقان.

ایمدیگەچە ساویت مطبوعاتی هەر اونوم توپلاو دورندە پلانتی «یوزدە یوز»، «یوزدە یوز اون» بەجەردیك دیب داوول چالیب چیقسادا، سوگرادان چیققان رسمی ساویت حسابلارندا قطعی بر سان کورولدیکی جودە آزدر. 1935نچی یلی اونومینی مولوتوف 5,5 میلیارد پوددەن آرتیغراق دیب گنە کیچدی... بو سان ایسە یللاردانبەری کورسەتیلب کیلە یاتقان بر اولچودر. 1933، 1934نچی حتی 1930نچی یلیدا اونوم شو مقداردا کورسەتیلگەن ایدی. ساویت مطبوعاتینگ «یلدان یلغا اوسوب بارایاتقان»

اونوم «کیگەیب بارا یاتقان» ایکین یری حقنداغی نشریاتینی ایسلەسەگز، نەیرەاگباز لقنگ اوستی آچیلیب قالادر.

1936نچی یلی پلانی دان ایکینی اوچون 6 میلیارد 380 میلیون پود اونوم کورسەتەدر. بو یل ساویت روسیانگ بویوك بر قسمندا قوراقلق بولوب ایکیننگ اوسووی ناچار بولغانلیغی هەر کسکە معلوم بر نەرسەدر. بوگا رغماً ساویت مطبوعاتینگ پلانی «یوزدە یوز»دەن آرتیریب چیقاراجاغینادا هیچ شبهە یوقدر. فقط ساویت حکومتی یاریم یل سوگرا چیقاراجاغی حسابدا ینە غیر معین بر سانی کورسەتب کیچەچەکدر.

ساویت خوجالیغینا آغیر تأثیری تورلو جهتلەردەن ایمدیدەن سیزیلە باشلاغان بو اونومسزلکنك ایگ آغیر یوکیدە شبهەسز اهالی، برنچی نوبتدە دهقان خلقی اوستنە توشەجەکدر.

ساویت حکومتینك قیشلاق خوجالیغینی ویران ایتو درجەسندە فداکارلق ایتب قوردیغی صنایع، «گیگانتلار»دا اقتصادی روللارینا اوسوب یتە آلمای کیلەدر... بو آچیقلقنی تولدورو اوچون ساویت حکومتینك سوڭ اویلاب چیقاردیغی تدبیردە «ستاخانوفچیلق» ایش مەتودی ایدی. او بو صورتلە ایشلەب چیقارو بهاسینی، ایشچینگ حقینی اوزگەرتمیچە استحصالات مقدارینی آرتیرماق، بونگلە ایچندە بولوندیغی آغیرلقنی قسماً آزالتا بیلمەك اویندە ایدی. بز ذاتاً وقتیلە بو مسئلە اورتاغا چیقارچیقماس اوز قناعتمزنی سویلەب کیچکەن ایدیك. مەنە ایمدی بیطرف اجنبی بیلەرمەنلەرینكدە عینی نتیجەگە کیلب چیقدیقلارینا شاهد بولماقدامز. اونلاردا بوکون «ستاخانوفچیلق» ایش مەتودینگ خارجغا قارشی بر «بلوف» («لاف سوز»)دەن باشقا بر نەرسە بولماغانلیغینی وە ایشچی، زحمتکش خلقنی قامچیلاب، اونگ یاراتوچی کوچینی استثمار اورونوشندان باشقا بر ایشکە یاراماغانلیغینی سویلەمەکدەلەر.

ساویت مطبوعاتندا کوب گنە گورولتولەر قوپارغان نشریاتدە کیتریلگەن مثاللارنگ ایگ یاخشیسی بوکون شخص وە یا آیریم مؤسسەلەرگە منحصر حادثەلەرگنە بولوب قالدی. عموم ساویت صنایعی وە خوجالیغی

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

باقیمندان «ستاخانوفچیلق»نگ قولاغانلیغینی قطعیتله سویلەمەك ممکندر. دیمەك ساویت حکومتی استحصالات پلان سانلارینی تولدورو، حتی آرتیریب بەجەرو یولندا «ستاخانوفچیلققا» باغلاغان امیدنده انکسار خیالغا اوچرادی. قولتوقداغی تاربوزلار سوغا توشدی.

ساویت حکومتینك شدتلی بر مالی اقتصاد بحرانی ایچنده بولوندیغی دا یاشیرین بر نەرسه ایمەس. او بو آغیرلقدان قورتولوش، هیچ بولماغاندا اونی برآز ینگیللەته بیلیش اوچون هەر چارەگه باش اوروب کیلەدر. بوروتدیغی قرض سیاستیده اویلادیغی وه احتیاجینگ طلب ایتدیکی نتیجەنی بیرمەی کیلەدر. ساویت حکومتی اوتکەن یل ایشکه آشیردیغی آقچا سیستەمی رەفورمی ایله بر پارچا متقرر بر آقچا سیستەمنه ایریشەجەگینی، بونگله اقتصادی وضعیتنده کی تولقوننی بر قادار ساکتلەشتره بیلەجەگینی امید ایتمشدی. امیدینگ تیرسینه اولاراق بو رەفورم سوگندا بر «اینفیلاسیون» (کاغد آقچا کوپەیتریلیش) علامتی کوروروب قالدی. بوکون تداولده بولونغان بانقنوتلار (کاغد آقچالار) 1935نچی یل ایپول آیینا نسبتاً یوزده 45 آرتمشدر. اقتصادی باقیمدان بو آرتونی حقلاندیراجاق عاملده اورتادا یوقدر.

خوجالقنك هەر تارماغندا یوروتولاجاق کیچیك بر یوقلاما هەر نەرسەدەن اول ساویت خوجالقنداغی بحراننگ کوچەیب بارایاتقانینی، هەمدە اونگ طبیعی اقتصادی تورموشداغی طبیعی بحرانلار جنسیدەن بولماغانلیغینی آچیق کورسەتەدر. ساویت خوجالغنداغی بحران ساویت خوجالق سیستەمنده کی اورغانیك خستەلقنگ توغوردیغی پرەنسیپ بحرانیدر. بو بحراننك ییشیلمەسی ساویت سیستەمینك عاقبتی ایله سیقی باغلیدر.

ساویت حکومتی اوزی ایله بر یاشدا بولغان بو بحران، آغیرلقدان قورتولو اوچون هەر طرفغا باش اوروب کیلەدر. ساویت خوجالق سیاستنده کورولگەن تجربەلەرنی چیقارغان عامللەر ایچنده، ایگ مهملەرندەن بری، شبهەسز، شو آغیرلقلاردان چیقا بیلو اویی بولمشدر. ساویت حکومتی بو یولدا اقتصادی، سیاسی تدبیرلەر بیلەنگنه کفایتلەنمەدی. بر

قانچا دفعەلار زجری تدبیرلەر، تەررورلار ایله خلقنی قورقوتو، بویله لکله وضعیتکه حاکم بولوب قالو یولینەده کیریب چیقدی.

ساویت حکومتینك کوردیکی تدبیرلەری، اقتصادی اویونلاری بحرانني ینگللەتو یولندا هیچ بر تورلو تأثیر ایته آلمای‌غنا قالمادی، تیرسینه بحرانني کوچەیتدی، اهالینگ اوموزنده کی یوکینی آرتیردی... ساویت حکومتی خلق احوال روحیەسینگ آرتیق یوك کوتەره آلمایاجاق درجەگه کیلگەنلگینی سیزگەن بولسا کیرەك، که سوك زمانلاردا بر کوب جنسدەن گذشتلەرده بولونوب خلقنی یوپاتماقچی، اونگ روحنده کی کیر کینلکنی یومشاتماقچی بولوب کوردی. مەنه شو مقصدله اوزی باشچیلق قیلیب «آرچا بایرامی» یاساب بیردی، کلیسالارغا قارشی یومشاقراق تاوراندی. فقط آچ-یالانغاچ خلققا «آرچا بایرامی»، کلیسانگ قونغراقلاری‌دا اویلەنگەن، امید ایتیلگەن تأثیرینی ایشلەمەدی. آرادا چیقغان تورلو سببلەر بحرانني ینەده کوچەیتدی؛ احوال روحیەده کی کیر کینلك آرتدی. نارازیلار تاوشی ایشیتیله باشلادی؛ یعنی بحران سیاسی رولینی اوینی باشلادی. ساویت حکومتی بر داها قانلی تدبیرینه توتوندی. فقط او بو سفر برآز باشقاچاراق بر قاراقتەرده ایدی. بو سفر تەررورنگ قوربانی هەر زمانکیسی کبی گناهسز خلق ایچندەن ایمەس، جلادلارنگ اوز صفلەرندەن بولدی(*)...

عجبا بو قادار اقتصادی، اجتماعی وه سیاسی تدبیرلەر بیلەن اوگی آلینا آلماغان بحران وه اونگ وضعیتکه تأثیری شوندای‌خلقنی قورقوتولار بیلەن توختاتیلا آلاجاقمی؟ بو حادثەنی تعقیب ایتکەن علامتلەر قیزیل قرەمل امیدینك تیرسینی کورسەتمەکدەدر...

بحراندا ساویت سیاستینك بوتون تارماقلارینی قاپلاب آلغان، اویلەندیگندەن کوب کیگ وه تیرەگدر.

تیمور اوغلی

(*) بو حقدا شو سانداغی «ساویت قوشخانەلەری» باشلوقلی باش مقالەگه باقیلسین.

تورکستاننك کولتور وە تاریخی اثرلەریگە سوء قصد

بو کونکی مدنیتنك وە مدنی دولتلەرنك أڭ مهم وظیفەلەرندەن بری کیچمیشنگ تاریخی آبدەلەریگە سایغی ایلە باقماق وە مادی، معنوی مدنیتلەرگە عائد قیمتلی اثرلەرنگ بوتونیسینی بوزولودان، یوقالودان ساقلاو تدبیرلەریگە کیریشمەکدر. مدنی اینگیزگە قورولغان دولتلەرنگ بوتونیسی عصریمزنك بو اینجە پرینسیپگە دقتلە رعایت ایتەرلەر. حالبوکە

ساویت روسیا حکومتی، آینیقسا بزنك تورکستاندا، بو پرینسیپنگ بوتونلەی تیسکەریسینی ایشلەمەکدەدر. تورکستان وە تورك خلقینگ کیچمیش وە کیلەجەگینە قارشی اوز خصومتینی یاشیرمایتورغان روس بولشەویك حکومتی بزنگ یورتداغی جامع، تربە، مدرسە، سرایلار کبی آتابابا یادگاری تاریخی اثرلەرگە صنفی کوزلە باقغان بولوب تورك-اسلام کولتورینی، تورك ذکاسینی بوکونکی انسانلار نظرندا جانلاندیروچی بوکسەك تاریخی اثرلەرنی محو ایتمەکدەدر. تاریخی بنالار ساویت أدارەلەری بویروغی ایلە ییقیتیلماقدا وە تاشلاری کوچەلەرگە، کوپروکلەرگە وە سالینا یاتقان ساویت أدارەلەری بنالاریغا ایشلەتیلمەکدەدر(*). ساویت أدارەلەرینگ ییقیچی قوللاری آرتق مزارلقلارغاچا اوزاانمشدر.

شو ییل کوکلەم سوگندا وە یاز باشندا چیققان ساویت غازیتالارندا تورکستاننك برکوب شهرلەرندە بعضی مزارلقلار ایلە زیارتگاهلارنگ تمامیلە اورتادان قالدیریلماقدا ایکەنلگینە، بوندااوی یاراماس حرکت یوزندەن پەك أونەملی تاریخی کتابەلەرنگ، قازیلمش-اویولمش گوزەل یازولارنك محو ایتلمەکدە بولغانینا دائر خبرلەر بار، کە اولارنی اوقورکەن انساننك ایچلەری یانادر.

تورك تاریخی اثرلەریگە قارشی سوڭ درجە سایغیسزلق کورسەتوچی بولشەویکلەر تورك-اسلام مدنیتی مرکزلەرینك أڭ مهمی سانالاتورغان بو-

(*) «یاش تورکستان» نك 61نچی سانینداغی «تاریخی آبدەلەریمزنك حالی» وە 69نچی سانینداغی «تورکستان کولتور اثرلەرینك عاقبتی» باشلقلی مقالەلەرگە باقیلسین.

خارانگ صنعت وە معمار اهلینی حیران قیلغان وە تاریخی خاطرە اولاراق ساقلانیشی دفعەلارچا ایسلەتیلگەن قیمتلی تاریخی دروازەلەرینی‌دە بوزمشلاردر. بوخاراداغی صنعت خاطرەلەرینی ساقلاش قومیتەسینگ بو حقداغی شکایتلەری اصلا نظرغا آلینمامش وە قومیتەنگ ناراضیلقلارینا قارشی «بوخارا دروازەلەری حاضر هیچ قاندای رول اوینامایدی» دیب مقابلە ایتلمش وە سمرقند دروازەسیدەن باشلاب بوزوش ایشیگە کیریشوگە قرار بیریلمشدر. («قیزیل اوزبیکستان» 36 .4 .2).

ینە شو تاشکند غازیتاسینگ «بوزغونچیلق» باشلقلی خبرندە: «امیرنگ (بوخاراداغی) یازلق سرایی اطرافندا تورکستاندا آز اوچرایتورغان زقوم آغاچی (Oleander)، قاکتوس، آگاو (Agave)، مجنون تال، خرما وە باشقا اوسوملکلەر بار ایدی. سرایدا اورناشغان تشکیلاتلار (ییر ایشلەری خلق قومیسارلغینگ اورمان أدارەسی، سو خوجالغی وە باشقالار) باغنی ساقلاب قالیش او یاقدا تورسون، آغاچلارنی کیسیب یوباردیلار. نادر وە میوەلی آغاچلاردان 614 توپی کیسیب تاشلاندی» دیەلەدر.

«تاریخی یادگارلار بوزولوب کیتمەکدە» باشلقلی بر خبردە شو سوزلەرنی اوقیمز: «بوخاراداغی ایسکیلك خاطرەلەرینی تماشا قیلیش اوچون اطراف شهرلەردەن کوب کشیلەر کیلەدیلەر. حتی موسقوا، لەنینغراد، خارقوف شهرلەریدەن هەم کیلیب توروشەدیلەر. اولار ایسکی بنالارنگ خاطرە جهتیدەن اهمیتی کەتتە ایکەنینی آیتب، فقط خراب بولوب بارا یاتقانیغا آچینادیلار، افسوس ایتەدیلەر.

حقیقتاًدە بوخارادا خاطرە بنالاریغا کەم اهمیت بیرەدیلەر. اولارنی توزەتمەیدیلەر. توزەتیش بر یاقدا تورسون، «منارە»، «مسجد کلان»، «دیوان بیگی مدرسەسی» کبی أڭ کوزگە کورونگەن خاطرەلەرنگ بوزولوشیغا یول قویماقدالار.

«منارە»نگ توبیدەن آرابا اوتەتورغان یول آلغانلار. آرابالار او یاق-بو یاققا اوتکەندە گوپچەگی بیلەن غیشتلەرنی سیندیریب توشورەدی. مسجد کلاننی «غەللە توپلاش» (Zagotzerno) مؤسسەسی آمبار قیلیب،

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

حولی ایچیده‌کی بوتون تاشلارنی قوپاریب تاشلاغان وه باشقالار.

«زرگران» محله‌سیده بر مدرسه بار. او بوخاراداغی مدرسه‌له‌رنگ أڭ کەتتەسی وه ایسکیسی. شونگ اوچون خاطره جهتیده‌ن باشقالاردان اهمیتلیره‌ك سانالادی. شوڭا قارامای او شوندای تاشلاندیق حالداکه، کەتته دروازه‌سینی هه‌م قولوفلاب قویماغانلار. آداملار اونگ غیشتینی، یاغاچلارینی بوزوب، آلیب کیته یاتیرلار.» («قیز. اوز.» 36 .4 .19).

میگ تورلو قیینلقلار آرقاسندا بر آراغا توپلانیلا آلغان تاریخی اثرله‌رنگ‌ده آرتق پاسلانیب، ماغاللاب چیریمه‌ك وه بوزولماق تهلکه‌سینه اوچرادیغینی ساویت نشریاتندان اورگه‌نمه‌کده‌مز.. «قیزیل اوزبیکستان»۔نگ شو یلغی 11نچی مای نسخه‌سندا، «صنعت خزینه‌له‌ری قولوف آستیدا» باشلقلی مقاله‌سنده، ن. محمود نامندا بر تورکستانلی تاشکندده‌کی صنعت موزه‌سی احوالندان معلومات بیره‌رکه‌ن، موزه ایچنده‌کی تاریخی اثرله‌ر حقندا شو سوزله‌رنی یازادر: «اوستالارنگ، رسامالارنگ، تور- کستان خلقینگ 80 000ده‌ن آرتیق اثری اوچ بیلدان بویان ناباب زخ یر تولادا یاتیب کیلمه‌کده. گیلەملەرنی، سوزانیلارنی، ایپه‌ك بویوملارنی، ایسکی زمان پوللارینی، یاغاچ وه گه‌نچکه قویولغان نقشلارنی زخ یر تولادا ماغال باسیب یاتماقدا. بو نه‌رسه‌له‌رگه تورکستاننگ 15، 16، 17، 18 وه 19نچی عصر تاریخیگه دائر قلاسیك اوستالارینگ بوتون یر یو- زیگه شهرت چیقارغان اثرله‌ر دیسه ممکن... صنعت موزه‌سیده‌کی بو قیمتلی نه‌رسه‌له‌رنك بو احوالدا یاتیشی سرسریله‌ر ایشیدر» دیدر. بو تورکستانلی محررده تاشکند صنعت موزه‌سنده‌کی ترتیبسزلکله‌ر اوچون باشلیچا ساویت حکومتینی یعنی اوزبیکستان خلق معارف قومیسارلغی ایله اوزبیکستان خلق قومیسارلاری شوراسی قاشیداغی صنعت ایشله‌ری باشقارماسینی مسئول کو- ره‌در وه تورکستان خلقینگ بر نیچه عصرلق صنعت اثرله‌رینی بورونغو فابریقا آشخانه‌سینگ یر تولاسیغا یاشیریب قویغان اوزبیکستان معارف خلق قومیسارلغی «خادمی» ته‌لنوفنگ یاراماس حرکتله‌رنده‌ن شکایت ایته‌در.

ساویت حکومتی وه اونگ تورکستانداغی أداره هه‌م مأمورلاری تورك-اسلام کولتور اثرله‌ریگه صنفی کوزله قاراغان بولوب، اولارنی رحمسزچه ییقیتیب بوزماقدا ایکه‌ن، ینه عینی دولتنگ أداره وه باشلوقلاری روسلققا عائد اثرله‌رنگ بوتونیسینی بویوك اعتنا ایله ساقلاوغا تریشماقدا وه بو روس اثرله‌رینگ بر قسمینی روسیا مرکزله‌رنده‌ن تورکستاننگ بویوك شهرله‌ریگه آلیب باریب تشهیر ایتمه‌کده وه کوچه‌به سه‌رگیله‌ر یاساب، تورکستاندا روس کولتوری پروپاغانداسی قیلماقدالار. تور- کستان غازیتالارندان اورگه‌ندیگمزگه کوره، موسقوا وه له‌نینغراد موزه- له‌رنده‌ن کیلتریلیب تاشکندده کورسه‌تیلگه‌ن تاریخی رسمله‌رنگ کوپی بورونغو روسیا تورموشینی تصویر ایته‌در. اولار آراسیدا 19نچی عصرنگ باشندا ایشله‌نگه‌ن خاتونلارنگ صورتی، او جمله‌ده‌ن برنچی نیقولای زمانداغی بر گه‌نه‌رال عائله‌سینگ رسمی وه رسام ماقووسکی‌نگ 19نچی عصرداغی روس مالیه بورژوآسی سیمالارینی کورسه‌توچی بر کوب رسمله‌ری باردر.

اوقتای،

✱

«سواد جبهه‌سنده»

ساویت معارف سیاستنده ایگ کوب سویله‌نگه‌ن مسئله‌له‌رنگ بری، شبهه‌سز، سواد مسئله‌سیدر... طبیعتیله‌ده مهم بولغان بو مسئله‌گه سویله‌نیلدیگی، گورولتو یاسالدیغی نسبتده اورونولسایدی، نتیجه‌ده هه‌ر حالدا بوکونکیسنده‌ن یاخشیراق بولور ایدی.

ساویت حکومتینك بو مسئله اوستنده‌کی قرارلارینی یان یانغا تیزیب قارشیسینا کورولگه‌ن ایشنی‌ده قویسایدیق غایتده کولونچ بر وضعیت توقفان بولور ایدی. مه‌نه شو سوگی کیلمه‌گه‌ن قرارلاردان برینی‌ده شو ییل 26 غینوارندا ساویت مرکزی حکومتی وه فرقه مرکزی قومیته‌سی چیقاردی. بو قراردا 1936/37 ییللار ایچنده ساویتله‌ر اتفاقندا یاشاوچی خلقلارنك بوتونسی یوزده یوز سوادلی حالغا کیتریلمه‌کچی بولادر.

طبیعی قیزیل قرەملنك بو قرارینی اطراف أولکەلەردەکی محلی «حکومتلەر» قرارلاری تعقیب ایتدی.

اوزبیکستان فرقه مرکزی وه حکومتی 20نچی فیبرالدا چیقارغان قرارندا سواد چیقارو ایشندە اوزبیکستانڭ آرقادا قالغانلیغینی تثبیت ایتب، مرکزی فرقه وه حکومت قرارینی بەجەره بیلو اوچون 1936نچی یلی 520 میڭ سوادسز، 250 میڭ چەله سوادلی کشینڭ مکتبکه تارتیلووینی کیرەکلی تاپادر... («پراودا ووستوکا» 3. 6. 36).

قازاغستان حکومتی وه أولکه فرقه قومیتەسی 1935نچی یلی اوچون بیلگیلەنگەن پلانڭ یارمیسی قادارغناسی بەجەریلگەنلگینی (350 میڭدەن 182 میڭ) بونڭدە رسمی کورسەتودەنگنه عبارت بولغانلیغینی کورسەتب، 1936نچی یلی قطعی صورتدە 450 میڭ سوادسز، 150 میڭ چەله سوادلی کشینڭ مکتبکه تارتیلووی کیرەك دیگەن قرار چیقارادر. («قازاغستانسکایا پراودا» 28. 2. 36).

ایمدی برآزدا کورەیلیك بو سوڭنچی، ساویتلەرچه «جدی» تلقی ایتیلگەن قرارلاردان سوڭ ایش قالای بارار ایکەن؟

تورکستاندا ساویت حکومتینك باش ناشر افکاری سانالاتورغان «پراودا ووستوکا» غازیتاسی (3. 6. 36) سواد مسئلەسینه آتالغان بر مقالەسندە «بر قانچا رایونلار جنایت دیەجەك درجەدە آرقادا قالیب جمهوریتنی آرقاغا سیلتەمەکدەدرلەر» دیگەندەن سوڭ بو رایونلارنی سانایدر. مسئلەنڭ ایڭ مهم یری بو رایونلارنڭ قاندای یرلەر ایکەنیدر.

مەنه او مقالەنڭ کورسەتووی:

خوقند رایوندا سوادسزلارنك یوزدە 37گنەسی مکتبکه تارتیلغان. تاشکندده — 17,3%، نامانگاندا — 48,9% (چەله سوادلیلار 41%)؛ اندیجاندا — 61,7%، تەرمیزدە — 60% (چەله سوادلیلار — 21%)؛ فەرغانەدە چەله سوادلیلار — 28%.

عینی مقالەگه کوره، مکتبکه تارتیلغانلار آراسندا درسکه دوام نسبتی یوزدە 35/40گنەدر... بو علاوەنی ایتکەندەن سوڭ ساویت محرری «مرکزی فرقه وه حکومت قرارینك قولاغانلیغی» نتیجەسینی چیقارادر. ینه شو کشی اونلاب رایونلارنك فرقه وه حکومت قرارینی اعتبارغادا آلمادیقلارینی کورسەتەدر.

بوکون خوقند شهرندە رسماً بیلگیلەنە بیلگەن 9 میڭ قادار سوادسز کشی بار ایمش. ایشنڭ قیزیغی شوندا، که شو خوقند شهری معارف قومیسارلیغی طرفندان تا 1932نچی یلی یوز فائض سوادلی (دیمەك سوادسز یردە کشی بولماغان) بر شهر دیب اعلان ایتیلیب، توی یاسالغان ایدی. ایمدی 1936نچی یلی 9 میڭ سوادسز کشی بارلیغی، بونڭدا یالغز 1500 قاداریسی مکتبکه تارتیلغانلیغی، مکتبکه تارتیلغانلارنڭ درسگه دوامی یوزدە 30-35نی کیچمەگەنلگی بیلینب تورادر.

مەنه اوزبیکستاننك مرکزی تاشکند شهری. بو یردە حاضردە 84 800 سوادسز کشی کورسەتیلەدر. بو یل رسماً مکتبکه تارتیلدی دیب قبول ایتیلگەن ساندا 20 میڭدر.

اوزبیکستان فرقه مرکزی، مرکزی حکومت وه فرقه قرارینڭ ایشکه آشیریلیشینی تیکشیرو اوچون بر هیئت بیلگیلەگەن ایدی. مەنه بو هیئت طرفندان یوروتولغان تیکشیرو نتیجەسندە اوزبیکستان فرقه مرکزی بر قرار چیقاردی (26نچی مایدا).

فرقه مرکزی بو قرارندا، مرکزی فرقه وه حکومت مهم وه جدی قرارینڭ ایشکه آشیریلووی ایشینڭ تاشکنددەکی باریشینی قانیقماسلق دیب تاپدی. تاشکند اوچون بیلگیلەنگەن اصغری پلاندا بەجەریلمەگەن. رایون، محله، مؤسسەلەر بویونچا کورولگەن تدبیر وه ایشدە قانیقارلق ایمەس... کوب یرلەردە سوادسز وه چەله سوادلی کشیلەر برگه اوقوتولادرلار. باشلانغیچ فرقه قوروملاری سواد چیقارو ایشی بیلەن هیچ بر تورلو مشغول بولمایدرلار. ایڭ مهم مؤسسەلەردەدە سواد چیقارو ایشلەری فرقه وه ایشچی تشکیلاتلاری قاراماغینا آلینماغان. («پراودا ووستوکا» 10 ایيون 1936).

«پراودا ووستوکا» غازیتاسی ینه شو سواد مسئلەسینه حصر ایتدیگی

بر مقالەسندە (36 .6 .8) سواد مسئلەسی جبهەسندەکی موفقیتسزلکنگ سبیلەرینی آختارادر. مقالە صاحبی هەر نەرسەدەن اول معارف قومیسارلغی باشنداغیلارنگ أدارەسزلگینی کتیرەدر. بو ساویت محررینە کورە، معارف قومیسارلیغی ایمدیگەچە نە جمهوریتدەکی سوادسز، چەلە سوادلیلار وە نەدە سواد مکتبلەری وە اونلاردا اوقوچیلارنگ آنیق سانینی بیلەر ایکەن.

شو یلنگ آپریلندەدە معارف قومیسارلیغی باشلقلاری سوادسزلارنك یوزدە 91,4ی، چەلە سوادلیلارنگ یوزدە 89,5ی مکتبکە تارتیلغان دیب سویلەب، یازیب هەم اوزلەرینی هەم باشقالارنی آلداتیب یورارلار ایدی. مەنە ایمدی کیچیك بر یوقلاما نتیجەسندە بو سانلار، اونلارغا قورولغان پلانلار آلت اوست بولوب تورادر. حقیقتدە بو کورسەتیلگەن سانلارنگ یارمیسیدا یوق ایکەن. توغریسینی ئەیتکەندە حقیقی وضعیتنی ایمدیدە کیمسە بیلمەیدر.

قازاغستاندا — آندرەیەف، بورلی توبە، اورجار، آلاکول، ماقانچی، سارقان، کەسکەلەك، آقسو، آیاگوز وە باشقا آودانلاردا سوادسزلارنگ 50٪ی‌دە مکتبکە تارتیلا آلماغان. کوب رایونلاردا سوادسزلارنگ آنیق سانی‌دا بیلنمەیدر. حتی سوادسزلارنی مکتبکە تارتو پلانینی یوزدە 107 نسبتندە آشیقچاسی بیلەن بەجەردیك دیب یورگەن آلما-آتانگ اوزندە نە قادار سواد مکتبی وە اونلاردا اوقوچی بارلیغینی آنیقلاب بیلوچی یوق ایکەن. هیچ بر یردە سواد مکتبلەری اوقوچیلارینك درسکە دوام نسبتی یوزدە 40-50نی کیچمەیدر.

«سوسیالدی قازاغستان» غازیتاسی (36 .4 .8) سواد مسئلەسینگ بوندای آغیر وضعیتدە قالغانلیغی سببینی معلملەر یتیشمەگەندە، بار معلملەرنگ‌دە بیلیم جهتندەن کوب توبەن درجەدە، حتی کوپینچە کیز کیلگەن کشیلەرگنە بولغانلغندا کورەدر. معلملەرگە قیمت بیروچی بر کشی‌دە یوق ایکەن. اونلارغا آیلار اوزونی معاش بیریلمەدیکی کبی اونلارنگ قالای توروب قالای یاشادیغینی قایغیروچی کشی‌دە یوق. اونگچون قولندان آز بولسادا ایش کیلەتورغان کشی عمومیتلە معلم، بالخاصە سواد مکتبلەرندە

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

معلم بولوب قالماسلق اوچون اورونار ایکەن. قازاغستان حکومتی وە أولکە فرقە قومیتەسی توپلانیشی شو یلنگ برنچی یاریمندا بوتون أولکەدە 81 818 سوادسز وە چەلە سوادلی اوقوتولدیغینی، بونگ ایسە یللق پلاننگ یالغز یوزدە 13,6سینی تشکیل ایتدیگینی تثبیت ایتب سواد چیقارو ایشینگ باریشندان ناراضیلیغینی بیلدیرەدر. بو اوپورولوشنگ سببی اولا-راق‌دا معارف قومیسارلیغی وە محلی أدارەلەرنگ فرقە مرکزی قرارینا قیمت بیرمەدیکلەرینی، اونگچون‌دە اوز ایشلەرینی بو قرارنگ طلبنە کورە اوزگەرتمەدیکلەرینی کورسەتەدر. («قازاغ. پراودا» 36 .7 .17).

کوب یرلەردە تولا تورت یللق مکتب قورولا آلماغانلیغی وە مکتبلەرنك معلم، بنا هەم درس قوراللاری ایلە تأمین ایتیلمەگەنلگی، مکتب یاشنداغی بالالارنك تولا مکتبکە تارتیلا آلماغانلیغی، بونگلە یەگی نسلنگ بر قسمی‌دا شو سوادسز وە چەلە سوادلیلار قاتارینا کیرمەکدە بولغانلیغی‌دا علاوە ایتیلسە ساویت حکومتینگ «جدی» بر ایش کوریلگەن بولوب چیقاردیغی بو قرارنگ‌دا باری بر اولگیلەری کبی کوز بویاماقدان عبارت بولوب قالاجاغی شو باشدان آق کورونوب قالادر. تاشبالتا

*

1917نچی ییل خاطرە پارچالاری

V.

(باشی 76—79نچی سانلاردا)

عمومی اخلاقی وە فلسفی باقیمدان یاخشی وە یامان خلقلار دیگەن نەرسە یوق وە بولالمایدردا. بوتون خلقلار تیگدر. لکن سیاسی باقیمدان مسئلە باشقاچاراقدر. بو یردە خلقلار حاضرلقلی، آز حاضرلقلی دیگەن کبی بر قانچا طبقەلارغا آیریلادرلار. بالخاصە ایسکی چارلق وە بو کونگی ساویت روسیاسی کبی تورلو ملتلەردەن توزولگەن «قوراما دولت» ایچیندە حقوقچا بر تیگلك وە ملی مقدرات مسئلەسی اوستندەکی کورەش دورندە بو فرقلارنگ اهمیتی آنچاغنا مهمدر.

بو كورەشدە سياسى حاضرلق بيلەن حاضرسزلق آراسنداغى فرقنك نە ديمەك بولغانينى بز توركستانليلار اوز تجربەمزدەن كوروب-بيليب كيلەمز.

توركستان توركلەرى آسيا خلقلارينك كوب گنەسى بيلەن هەر بر نقطۀ نظردان اولچوشە بيلەجەك بر حالدا وە اوز باشلارينا بر دولت قوروب اونى يوروتە بيلەجەك بر حاضرلقدادرلار. بو قوراجاقلارى دولتدە مقرر بر قانچا قومشولارينا قاراغاندا ياخشى بولماسادا، اولارنيكندەن ياماندا بولماس ايدى. لكن تقدير باشقاچاراق كتيردى. بز وقتندا عصرى سياسى قورولوش اعتباريلە بزدەن آلدا بولغان بويوك بر خلقنك چەنگەليگە توشوب قالديق. او بزدەن باياراق بولغانى كبى بزدەن كوب كوچلو تشكيلات قورا بيلگەن، هەر جهتدەن بزدەن كوب آرتيق قوراللانا بيلگەن ايدى. بو خلقنك چەنگەليدەن چيقماق اوچون بزنك ملى حق يولندا يوروتكەن كورەشمزنك موفقيتلى چيقووى اوچون عصرى سياسى حاضرلق سويەمز 1917نچى يلى انقلابى بيلەن قارشيلاشديغمز دوردە گيسندەن كوب آرتيق بولووى تييش ايدى.

هەر چند انقلاب اوزى بزنى تورتوب كوزيمزنى آچيب، بردەن برگە آنچاغنا آلغا سوروب يوباردى ايسەدە، سياسى ياراتيش، قورولوش اوچون بو قادارى اوزى كفايت ايتمەس ايدى. توراو جهتلەردەن حاضرلانغان بيلەرمەن كوچلەر وە خلق كتلەسينك قورولوش، تشكيلات ياراتو يولنداغى تجربەسى كيرەك ايدى. بولارنك ايكيسىدە بزدە كيرەگى نسبتندە يوق ايدى. بولارنك ييرينى ايسە نە ملى هيجان وە نەدە انقلابى ايمتيليش تولدورا آلاجاقدى. بيلەرمەن-منور كوچ تشكيلات تجربەلەرى ايسە تاريخنك تينچ، نورمال وقتلاردا يتيشتريليب، قازانيلا بيلەجەك عنصرلاريدر. تاريخنك بو حاضرلق زمانلارى ايسە بزنك اوچون آغير بر ملى اسارت، تظلم دورى بولوب كيچدى. مەنە ايمدى ملى قورولوش وە اوگا حاضرلانيش يولنداغى مانعلار بيتدى، سربستچە يورى آلامز ديەجەك بر آندا اوتكەن دورەنك آغير نتيجەسينى سيزە باشلادق. بز انقلابنك كتيرديكى امكانلارنى ملى منافعمز اوچون فائدەلەنودەن عاجز بولوب قالديق.

بزنك يولمزدا ايكى بويوك مانع تورار ايدى. بونلارنك برى ملى حركتمزنك اساس دوشمانلارى بولسا، ايكنچيسى اوزيمزنك آرتدا قالغانلغيمز وە متشكل حركت يولنداغى تجربەمزنك يتيشمەگەنلگيدر. بو ايكى مانعنك ايگ قورقولوسىدا شو ايكنچيسى ايدى.

ملى مركزيمز قورولغاندان سوك ضعفمز، كەمچيلكلەريمز داها آيدينراق بولوب كورونە باشلادى. اطرافدان ملى مركزگە كيلە باشلاغان ماتەريالّلار يەگى وضعيتنى آگلاش وە اوگا قاراب ايشلەشدە ترتيب يوقليغينگ قورقونچ بر منظرەسينى بيرمەكدە ايدى.

توركستاننك دالا دائرەلەرى بوتونلەى روس ايشچى وە سالداتلارى شوراسى حكمى آستينا توشوب قالغان ايدى. ملى تشكيلاتلاردا اوروق تشكيلاتى نيگيزندە قورولوب كوپينچە بربريلە آگلاشالماغانلقلارى نتيجەسندە روس ايشچى وە سالداتلار شورالارينك توركستان دوشمانى حركتلەرينى كوچەيتمەكدە ايديلەر.

توركستان شهرلەرى، بالخاصە قيشلاق تشكيلاتلارى ايشچى وە سالداتلار شوراسى تأثيرندەن بر درجەگە قادار آزاد ايدى. بوگا قارشى بو ييردە «جديدچيلك»، «قديمچيلك» كورەشى شدتلى ايدى. فقط بزنك ملى اجتماعى قورولوشمز باقيمندان چيقووى مجبورى وە طبيعى بولغان بو كورەشدە روس حاكميتى شرائطى آستندا قورقونچ بر نەرسە بولوب كيتدى.

توركمەنستاندا ايسە بو اوز آرا كورەشلەر قازاق-قيرغزلار آراسنداغندان آرتيغراق اوروغچيلق قاراقتەرندە ايدى. بونگ اوستنە توركمەنلەر عموم توركستان ملى حركتندەن تارتينگقراب توردیلاردا توركستان ملى مركزينە نمايندەلەرينى يوبارماسدان قالديلار.

ملى مركزنگ محلى تشكيلاتلارنى ياراشترو، اولارغا بر تورلو شكل بيرو حقنداغى اورونوشلارى كوپينچە نتيجەسز قالدى. مرحوم مفتى محمود خواجە بيهبودى افندى، ناصر خان تورە، عابد جان محمود، مير عادل ئەكە وە باشقالاركبى كشيلەرنگ غيرت وە همتلەرى آرقاسندا

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

سمرقند وه فه‌رغانه و لایتله‌رنده قضا وه ولایت تشکیلاتلارینی بر درجه‌گه قادار یولغا قویا بیلگه‌ن ایدیك. باشقا یرله‌رده ایسه ایشله‌ر بزنی سوك درجه‌ده قایغیرتاجاق «ایشچی وه سالدات شورا لاری»نی سه‌وینتره‌جه‌ك بر بر وضعیتده بارماقدا ایدی.

ایچکی تارتیشما لارنك عموم تورکستان ملی منافعی اوچون ایگ قورقولو شکل آلغان یری‌ده تاشکند ایدی. هه‌ر چند اصلنده أولکه تشکیلاتی دیب آتالماغان بولسا لاردا ایشده بوتون أولکه اهالیسی احوال روحیه‌سینه تأثیر ایتمه‌کده بولغان ایکی مهم تشکیلات «شورای اسلامیه» وه «علما جمعیتی» بربرینه قارشی شدتلی درجه‌ده کوره‌شمه‌کده ایدی.

منور قاری باشچیلیغی آستندا یوروگه‌ن «شورای اسلامیه» یه‌گی دورنگ امر ایتمه‌کده بولوندیغی تورموش طلبله‌ری وه یورتمزنگ یات بر استیلا آستندا بولونغانندان تو‌قان شرائطنی کوزده توتوب بر اصلاحات پلانی اورتاغا آتماقدا ایدی. تورکیه، آفغانستان، ایران، مصر وه باشقا عرب أولکه‌له‌ری کبی حر، مستقل وه یاریم مستقل اسلام مملکتله‌رینده کیچیریلگه‌ن وه کیچیریلمه‌کده بولغان تجربه‌له‌رده ملی حرکتمزنگ قای یول وه استقامتده بارووی لازم کیلگه‌نینی آچیق کورسه‌تمه‌کده ایدی. ایسکی نسلنگ سوگسز هجوم وه سوکوشله‌رینه معروض قالغان، آگلاشیلغان حاضرغاچادا قالیب کیله یاتقان «جدیدچیلك»نگ یول وه استقامتی مه‌نه شوندان عبارت ایدی.

باشندا مرحوم سیر علی لاپین تورغان «علما جمعیتی» ایسه مسئله‌گه بر آز باشقاچاراق یاناشدی. انقلاب، یعنی روسیاده أداره ره‌ژیمینگ دیکیشمه‌سینی «علما جمعیتی» حضرت عثمان زمانندان‌بیری مسلمان خلقلار تاریخنده کورولمه‌گه‌ن خلفای راشدین دولتچیلك قورولوشینی قایتاریش فرصتی دیب کورمه‌کچی بولدی. «علما جمعیتی» رئیسی سیر علی لاپین اوز جمعیتی نامندان موقت حکومتنك تورکستان قومیته‌سینه تاپشیردیغی پروژه‌سنده تورکستاندا «محکمهٔ شرعیه» اسمیله بر قوهٔ تشریعیه‌ـمجلس

اعیان (سه‌نات) قورولوب ایسته‌ر بوتون روسیا مجلس مؤسسانی، ایسته‌رده سوگرادان عموم روسیا پارلامانی طرفندان تورکستانه دائر چیقاریلاجاق قانونلارنگ بو محکمهٔ شرعیه تصدیقینا تابع توتونی طلب ایتمه‌کده ایدی. مسلمانلق باقیمندان بوکوب یاقیملی بر تکلیف ایدی. لکن بر سیاسی طلب اولاراق یاش بالانگ آینی توشوروب بیر دیگه‌ن طلبینه اوخشاردی. بو یوکسه‌ك مسلمانلق غایه‌سینی ایشکه آشیرا بیلو اوچون ایگ اول تورکستانی روسیا اسارتندن بوتونله‌ی قورتارغان بولو کیره‌ك ایدی. فقط «علما جمعیتی»ده او زمانکی بوتون ملی تشکیلاتلاریمز، تصور ایتیلگه‌ن روسیا فه‌ده‌راسیونی ایچنده، مختاریت گنه طلب ایتمه‌کده ایدیله‌ر(*).

سوگراق عینی پروژه کیچیك اوزگه‌رتمه‌له‌ر ایله تورکستان بولشه‌ویك شورالارینگ 3نچی قونغره‌سینه تقدیم ایتیلدی. بو زمان «علما جمعیتی» تورکستان حقنداغی قانون‌ـترتیب وه تدبیرله‌رینی شریعتکه اویغون قیلیب یوروتکه‌ن تقدیرده ساویت حکومتی ایله برگه ایشله‌شیشکه راضی بولغانلیغینی بیلدیرگه‌ن ایدی...

«شورای اسلامیه» ایله «علما جمعیتی» آراسینی کیلیشترو یولنداغی اوروشلار هیچ بر تورلو فائده بیرمه‌دی. قورولتایلاریمزنك بریسنده تورکستاننك هه‌ر طرفندان کیلگه‌ن وکیلله‌رنگ قاتناشی بیله‌ن بر هیئت توزولدی. بو هیئت ایکی اویوشمانی تاپیشدیرو یولینی قیدیردی. هیئت بو مقصد بیله‌ن شیخاوند طهور مدرسه‌سنده «علما جمعیتی» توپلانیشینا قاتناشدی وه بر نتیجه چیقارا آلمای کیلدی.

(*) بو پروژه‌نك بر سیاسی توشونوش اثری بولمای، «علما جمعیتی» باشلیغینك کیچیرمه‌کده بولوندیغی ایچکی بر فاجعه‌سینك نتیجه‌سی بولغانلیغینی مه‌ن سوگرادان آگلادم. آلمانیا مغلوب بولوب داغیلا یاتقاندا بیرلین کوچه‌له‌رنده‌ن بری اورتاسندا قولینا قرآن توتوب توروب اوزینی سافلاماق، فاجعه‌دان قورتولماق اوچون آلمانلارنك اسلام شریعتی یولینی قبول ایتشله‌ری لازم ایکه‌نلگینی سویله‌دیگینی، دیمه‌ك اولارنی مسلمانلققا دعوت ایتدیکینی سیر علی لاپین 1919نچی ییلی باکوده اوزومگه سویله‌ب بیردی. زواللی سیر علی مسلمان تورکیه‌نك خرستیان آلمانیادان داها اول مغلوب بولوب قالغانینی، مسلمان خلیفه‌سینك اوز مسلمان تبعه‌لاری — عربلارنك خلیفه‌گه قارشی عصیان بایراغی کوته‌ردیکله‌رینی یا بوتونله‌ی بیلمه‌یدر وه یاده بولارنی کورمه‌ك ایسته‌مه‌گه‌ندر!

«علما جمعیتی» تاشکندده خلق کتله‌سینك کوچلو نفوذنده‌ن فائده‌نه‌ـ
مه کده ایدی. بو وضعیت «علما جمعیتی»نگ سیاسی خط حرکتنده‌کی
اویغونسزلقلارنی‌دا اورتوب کیتمه‌کده ایدی.

«علما جمعیتی» وه «شورای اسلامیه» آراسنداغی آیریلق بزنك عموم
ملی کوره‌شمزنی ضعیفله‌ندیرمه‌کده وه ایشله‌ریمزنی چوالاشترماقدا ایدی.
ایکنچی طرفدان «علما جمعیتی»نگ سیاسی پروغرامی ملی حرکتمزنگ
آچیق دوشمانلاریغا بزنگ علیهمزده قورال بیرمه‌کده ایدی. عینی زماندا
او «موقت حکومت»نگ تورکستان مختاریتینی قبول ایتکه‌نینی آچیق
سویله‌ب، اونی اوز پروغرامینا کیریتکه‌ن قسمنداغی بزنگ ایشله‌رگه
بولغان سیمپاتینی‌ده آزالتماقدا ایدی. چونکه دنیانگ هیچ بر یرنده هیچ
بر دولت «علما جمعیتی» پروژه‌سینگ طلب ایتدیکی کبی عموم دولت
مؤسساتی طرفدان چیقاریلغان قانونني محلی تشریعی مؤسسه‌نك قاراماغینا،
تصویبنه تابع توتونی قبول ایته آلماس ایدی.

بو ایکی جمعیت آراسنداغی قارشیلق تاشکند بلدیه‌سی سایلاوی زمانی
آچیق کوره‌ش شکلینی آلیب کیتدی. بو تارتیشمادا بر طرفنگ ایکنچیـ
سنه قارشی قاندای واسطه‌لار قوللانیب کوره‌ش یوروتدیکی حقندا بو
یرده یازیب اوتورماقچی ایمه‌سمه‌ن. خلاصه‌سی «علما جمعیتی» لیسته‌سی
غالب بولوب چیقدی. «علما جمعیتی» اوزینگ موفقیتینی بر ملی موفقیتکه
آیلانترا بیلسه‌یدی، مه‌ن جاندان سه‌وینگه‌ن بولار ایدم. تأسفله‌ر، که ایش
بوندای بولوب چیقمادی. سایلاونی قازانب چیققانلار تاوشیله بر اوك روس
مونارشیستی بلدیه رئیسلگنه سایلاندی. بلدیه رئیسلگی اوچون «علما
جمعیتی» طرفدان کورسه‌تیلگه‌ن نامزدله‌ر آراسندا 1916نچی یلی جزاخ
شهرینك تخریب ایتیلووی مسئوللارینك بری، سمرقند ولایتی حربی واـ
لیسی، گه‌نه‌رال لیقوشین وه 1916نچی یلی عصیانه قاتناشقانلق بیله‌ن
عیبله‌نب اعدامغا محکوم ایتیلگه‌ن تورکستانلیلارنی عفو ایتو حقندا گه‌نه‌رال
قوروپاتکین‌گه مراجعت تیلگرامی یازودان باش تارتقان وه بو غیراخلاقی
حرکتی اوچون تورکستان محکمه‌سی طرفدان آواقاتلق حقندان محروم

ایتیلگه‌ن آرسه‌نیه‌ف کبی کشیله‌رنگ بارلیغینی یوزله‌ریم قیزارمای ایسله‌ی
آلمایمه‌ن. مه‌نه شوندای وجدانی وه قانلی پنجه‌له‌ری گناهسز تورکستانـ
لیلار قانی بیله‌ن بویانغان کشیله‌رنی «علما جمعیتی» تاشکند بلدیه‌سی باشینا
کتیریب اوتورتماقچی بولغان ایدی.

بر روسنگ بلدیه رئیسلگینه سایلانووی اوزی سایلاونی قازانغان
کوبچیلکنك ایشنی آلیب بارودان عاجز ایکه‌نینی کورسه‌ته‌در. بوندان‌دا
تورکستان ملی حرکتی دوشمانلاری «تورکستانلیلار مختاریتنی قالای
أداره ایته آلارلار؟» دیگه‌ن مسئله‌نی چیقاردیلار. بلدیه رئیسلگنه سایلانـ
غان کشینگ ینه‌ده مونارشیست ایکه‌نلگی آچیق آنگلاشیلغاچ بلدیه سایلاـ
وینی قازانغان بو کوبچیلککه انقلاب ایشله‌رینی تاپشیریب قویو ممکنمی؟
دیگه‌ن جدی بر سورغو توغدی. چونکه تورکستان مختاریتی مسئله‌سی
اوزی‌ده انقلاب محصولی، یعنی انقلابنگ اوزی دیمه‌ك ایدی.

تاشکند بلدیه سایلاوندان سوڭ «شورای اسلامیه»نگ نفوذ وه اعتباـ
ری روس انقلابچیلارینك، بزنگ ملی حرکتکه علاقه کورسه‌تکه‌ن قسمی
کوزنده‌ده، آنچاغنا توشکه‌ن بولدی. «ایشچی-سالداتلار شوراسی»ندان
آلمش حکومت قومیته‌سینه بارغونچا هه‌مه، مسلمانلار کوبچیلگینگ روس
مونارشیستله‌ری بیله‌ن اتفاقندان، بو صورتله بر ارتجاع توغووندان قورـ
قونا باشلادی. تورکستان مرکزی ایشچی وه سالداتلار شوراسی روس
مونارشیستله‌ری متفقی «مسلمان ارتجاعچیلارینا» هه‌م مختاریتچیله‌رگه قارـ
شی کوره‌شکه حاضر بولونو حقندا هه‌ر طرفغا تیلگرافلار یوللادی. ایشـ
چی-سالداتلار شوراسی وه حکومت قومیته‌سی توپلانیشندا، وقتیله مالليتسکی
طرفدان کیریتیلگه‌ن («یاش تورکستان»نگ 79نچی سانی 18/17
بیتله‌رینه باقیلسین.) تورکستاندا بلدیه‌له‌رنی مسلمان وه روس قسملارینا
آیرو پروژه‌سینه قایتیش مسئله‌سی قایتادان کورولدی. په‌ته‌رسبورغدا موقت
حکومت دائره‌سنده بر قسم اعضاسینی حکومت طرفدان بیلگیله‌یتورغان
بلدیه اجراء (شهر اوپراواسی) أداره‌سی یاراتو نظریه‌سی توغدی.

بو پروژه‌له‌رنگ بوتونیسی‌ده بزنگ ملی ایشیمز اوچون ضررلی

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بولغانی کبی ملی حیثیتمز اوچون بر حقارت دیمەك ایدی..

یازیق کە بز شوندای ضعیف بر وضعیتدە بولوب چیقدیق. بر دستە روس سالداتی، روس ایشچیسی بزنگ حقمزدا بو قادار رعایتسز، حرمتسز حرکت جسارتی کورسەتەیلدی وە انقلابچی موقت حکومتدە بزنی انقلابنك کتیردیکی اساس یوتوقدان محروم ایتشنی ممکن وە لازم تاپدی. طبیعی بز بو پروژەلەرگە قارشی شدتلی اعتراضلاردا بولوندوق، پروتەست وە کوبچیلك حقمزنی دعوا ایتدیك. فقط اوز اوزیمز اوچون اعتراف ایتمەلیمز، کە بوتون بو یاقیمسزلقلارنگ گناهی اوز اوستمزدە ایدی. بزنگ کوچسزلگمز، بزنگ سیاستاً آرتدا قالدیغمز وە حرکت ایتە بیلمەگەنلگمز، سیاسی مسئلەلەرنی تورموشنگ باشقا مسئلەلەرندەن آیریب قویا آلماغانمز اوستمزگە بو قادار آغیرلقلارنی کتیرمەکدە ایدی.

ملی مرکزیمزنگ پروتەستی أولکە ایشچی وە سالداتلار شوراسی وە حکومت قومیتەسی حرکتنە مانع بولارلق تأثیر کورسەتە آلمادی. ماللیتسکی پروژەسی بعضی بر اوزگەرتمەلەرلە تصدیق اوچون پەتەرسبورغا یوباریلدی. 1917نچی یلی ایپول آیی سوگندا، بو پروژە مناسبتیلە، موقت حکومت مەنی پەتەرسبورغا چاقیردی. مەن کوچم یتکونچە کوبچیلك حقی اساسینی یاقلادیم، کیچیریشکە تیریشدم. ذاتاً ملی مرکزیمزنگ قراری‌دا شو مفهومدە ایدی. موقت حکومتنگ باشلوغی‌دا ایچکی ایشلەر ناظری ایلە بولغان خصوصی کوروشمەلەریمدە تاشکند بلدیە سایلاوندا کوبچیلك قازانیب چیققان غروپنگ بلدیە رئیسلگینە بر مونارشیستنی سایلاب قویدیغی اوچون تأسفمنی بیلدیردم. کیگ بر انقلابچیلق تجربەسی بولغان ایچکی ایشلەر ناظری مەنگە:

«ایمدی سز بو ارتجاعچی علما کوبچیلگینە انقیادەی ایتەجەکسگز؟ دیگەن سورغونی قویدی...

مەن‌دە «طبیعی انقیاد ایتەمەن وە ایتەمز، چونکە بو کوبچیلك تاشکند اهالیسی، خلقمزنگ بر قسمی طرفدان سربست سایلاودا سایلانیب کیتریلدی» دیگەن جوابنی بیردم.

بوگا قارشی او «یاراماس انقلابچی ایکەنسز» دیب قویدی.

مەن‌دە «بو ممکن. سزنگ روس انقلابچیلاری توشونشینچە اوزومنك بر انقلابچیدان زیادە بر ملتچی بولغانمنی اوزومدە سیزەمەن» دیدم.

تاشکندە ایکی شهر بلدیەسینی توزوش پروژەسی موقت حکومت ایشلەری آراسندا قالدی. حکومت اونی تصدیق ایشندە آشیقمادیغی کبی اونی ردە ایتمەدی. بو پروژە مسئلەسی 1917نچی یلی سەنتابرندا، ملی مرکزیمزنك کورسەتووی وە موقت حکومت باشلوغی کەرنسکی‌نگ شخصی اصرراری ایلە مەن موقت حکومت تورکستان قومیتەسی اعضالیغینا تعیین ایتیلگەندەن سوڭغنا پیشیلدی. (دوامی بار)

* * *

شرقی تورکستاندا

باشقارمادان: بوتون تورکستانلیلارنگ نظری شرقی تورکستانغا تیکیلمەکدەدر. او یردەن کیلگەن یاخشی-یامان هەر بر معلوماتنی بز کمال دقتلە قارشی آلماقدامز. بارچامزنگ‌دا قوانچلە قارشی آلدیغمز شرقی تورکستان ملی حرکتینك قاندای آیاقلانیب تورغانی‌دا کوز آلدیمزدادر. بوگا کیم مسئولیتلی، خواجە نیاز حاجی‌می، یوقسا ثابت داملامی عیبلی؟ بونی آختاریب اوتوروش حاضرچالق «کون ترتیبی»گە قویولاتورغان مسئلەلەردەن ایمەس. شرقی تورکستان تورکلەری، بوکونگەچە کیچیریب کیلگەن ملی تورموشندان راضی بولسایدیلار، اون خواجە نیاز حاجی وە یوز ثابت داملا بیرلەشیب قورالسز خلقنی قانلی کورەشکە چیقارا بیلمەس ایدی. دیمەك شرقی تورکستان تورکلەری ملی حرکتینگ اساسی، قایناغی اولاردا ملی روح وە ملی حیثیتنگ یەگیدەن اویغانیشی بولغاندر.

خلق حركتكه كيريبده ، حركتنى توغرو باشلاب آليب كيته بيله‌تورغان
وه اونى توغرو آليب كيتيش اوچون حاضرلغى بولغان كشيله‌ر چيقماسا ،
اونگ‌دا مسئوليت وه عيبى ظالم ختاى حاكميتى وه حكمدارلارى بوينيغا
توشه‌در.

توبه‌نده شرقى توركستانغا عائد كيلتريلمه‌كده بولغان مقاله ، بو-
كونگه‌چه شخصاً تانيماديغمز بر كشى طرفدان يازيليب ، بزگه شرقى تور-
كستان چيگه‌ره‌سنده‌ن يوللانمشدر. مقاله ايگه‌سينگ امضاسى — قوياش
بيك‌در. مقاله‌سينگ باش طرفدا باش محرريمز نامينا يازغان مكتوبنده‌ن
قوياش بيك‌نگ ، يعنى مقاله ايگه‌سينگ ، «استقلال ديگه‌ن نه‌رسه‌ده‌ن يوز
قايتارغانلار»دان بولغانلغى كورونمه‌كده‌در. موفقيتسزلكله آياقلانغان هه‌ر
بر حركتده‌ن يوز قايتاروچيلار بولووى طبيعى نه‌رسه بولغانى كبى ، شرقى
توركستانليلار آراسندادا بونداى كشيله‌رنگ بولوشى «غير قانونى» ايمه‌س
در... بز قوياش‌بيك وه اونگ فكرنده‌كى شرقى توركستانلى توغانلا-
ريمزغا قاراتيب آيتماقچيمزكه ملى غايه ، ملى استقلال غايه‌سى بر كشى وه
بر قانچا نسلنك عمريله اولچوله آلمايتورغان ابدى ، مه‌نگولك بر غايه‌در.
ملتينى سيوگه‌نله‌ر ، ملتينه بختلى تورموش تيله‌گه‌ن كشيله‌ر بوكونكى
موفقيتسزلكده‌ن نه قادار آچينسالاردا ، ملى غايه‌ده‌ن يوز قايتارماسينلار ؛
ملى استقلالدان يوز قايتاريش ديمه‌ك ، ملتينگ ياتلار — شرقى توركستان
توركله‌رينك ختايلار وه روسلار آياقلارى آستندا قالا باريشيغا راضيلق
بيلديريش ديمه‌كدر. شرقى توركستان ملى حركتى ايمديلك موفقيتسز-
لككه اوچراغان ايكه‌ن «ياشاسين شرقى توركستان ملى استقلالى!»
ديبشيمز كيره‌ك.

«ياش توركستان»

محترم برادريمز مصطفى افندى ،

ياقين برادريگز واسطه‌سى بيله‌ن سزله‌رنى غياباً تانيديق. غايه‌له‌ريمز
بر بولغانيدين دائما سزله‌ر بيله‌ن برگه ايكه‌نيمزگه ايشانسينلار. احواليمزنى
يازماق ، «ياش توركستان» صحيفه‌له‌ريده وه بوتون دنيا حضوريده بو يېرده

اوينالغان اويون وه دسيسه‌له‌رنى آچماق ايسته‌يمز. نه چاره‌كه اول‌طرف
اوز غوغاسيدا ، بزگه قاراغانمو يوق...

افسوس‌كه حركتمزده‌كى ياگليشلق وه بونگ اوستيگه هيچ بر طرفدان
ياردم‌كورمه‌سلك يوزه‌سيده‌ن يورتمز مه‌نه بوكون طعن ايتلگه‌ن مانجوريا-
دان بدتر نفوذآستيدا ، حبشستاندان بدتر استيلا قيلنغان حالدا. فقط مانجوريا-
غا خيرخواه بولغان ، حبشستانغا جانى كويگه‌نله‌ر بزنى عقللاريدان‌مواوتكه‌ر
مه‌سله‌ر. «طبيب ، طبيب ايمه‌س ، باشيدين اوتكه‌ن طبيب» ديدرله‌ر. سزله‌ر
شونداغ المزده‌سزله‌ر ، بزنگ نيمه حالدا ايكه‌نيمزنى سزله‌ر ياخشى
بيله‌سز. داخلدان بر خبر بيريشكه‌مو قورقوب قالغانمز. عجبا بو سطرلا-
ريمز سزله‌رگه يتيشيرمى ؟ يوقمو ؟

كوگل آرزو قيلار ايدى ، كه دنيا مطبوعاتيغا بر ايكى آه وفغانمز
عكس ايتسه... مركز بزنى ترك ايتمه‌سه. بز يالغان سياستنگ اسيرى بولما-
ساق. اگر اويون توپى ديك بوندان بونغا آتيليب يوره‌تورغان اويونچوق
بولساق ، بارى انسان وه انسانى معامله‌نى بيلير بيريسينگ قوليغا توشسه‌ك.
بز استقلال ديگه‌ن نه‌رسه‌ده‌ن يوز قايتارغانمز. بز او مقدس غايه‌نى كو-
گليمزده‌ن چيقارغانمز. حاضرلغيمز يوق ملت ايكه‌نمز. بارى بشرى وه
مشروع قاعده خلافينه چيقيب كيتمه‌يلك ديرمز. آه... اوخ... بيله‌مزكه
بومو فائده‌سزدر! باشقا بر نه‌رسه‌گه اقتداريمز بو ساعتده يوق...

قوياش بيك. 15نچى ماى 1936.

شرقى توركستان احوالى

بز شرقى توركستان خلقى ، خصوصاً تورك نسلنده‌ن بولغان اويغور-
لار ، اوزون مدت يانك‌زى‌شنگ وه جنگ‌شورين‌له‌ركبى منفعتپرست
ظالم مأمورلارنگ ظلم ، استبدادى آستيدا بويوك خاقانلق أولكه‌سيده‌اعلان
قيلنغان آزادلق نوريدين محروم قاليب ، حقوقسزلقدا ياشاب ، ظالم مأمور-
لارنگ وحشى ، رحمسز معامله وه سياستله‌ريگه طاقت كيلترالماى ،
أولكه‌مزنگ همه ييريده قوزغاليش ياساديق. بو قوزغاليش اثناسنده ثابت

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

داملا حاجم، عبدالله آخوند وه محمد امین داملا لار دیك شخصلار باشدا بولغانی حالدا استقلال اعلان قیلندی. مملکتنك شرائطیغا قاراغاندا استقلالیت ممکن ایمەس ایدی. استقلال اعلان قیلینشی ایله باش وکیل، شاه منصور، جلالةالملك وه فلان فلان دیگەن مختلف ناملار اوز آرا نزاعلارغا سبب بولدی. نانکین حکومتی حمایەسیده توروب حریت طلب قیلغوچی خواجه نیاز حاجیم وه محمود سیجانك لار اولارغا قوشولمادی. قانسو طرفیدان کیلگەن دونگەن ما-جو-اینك بو احوالنی غنیمت بیلیب، اسلام حکومتی قورامەن دیب، بر مونچا اورتاغا کیریب، خیلی تفرقه وه اختلافغا سبب بولدی. بز اویغورلار میگلەب، میگلەب قربانلار بیردیك. بویوك آداملاریمز أولوب، توگەب کیتدی وه کوب زیان وه ویرانچیلقلارغا اوچرادیق. بو حادثه وه بو اوتکەن ایشلەر ایسکی حکومت باشلوغی جنكشورین نی قاچیشغا وه اونك اورنیدا اولتورغان شنگدوبن نی حریت اعلان قیلیشغا مجبور ایتدی. ما-جو-اینك نی وه باشقا تفرقەچیلارنی یورتدین قولاب چیقاریب یوق ایتیش وه خلوص نیت ایله بولغان حریت اعلانی کافی ایدی. آنداغ بولمادی. مانجوریادا یاپونلار محاربەسیگه قارشی طاقت کیلترالمای قاچیب روسیا آرقالی شرقی تورکستانغا کیلگەن ختای قیزیل قوشونلارینی حکومتگه اعضا قیلیب، اولارنی قوراللانتردی. ساویت روسیادان یاراغ وه آیروپلان هەم عسکرلەر آلیب، بو صورتله وضعیتگه حاکم بولوندی...

ما-جو-اینك 64 نفر آدامی ایله روسیاغا قاچیب، اونك تیوەرەگیده گیلەر خوتاندا قالدیلار. حاضر شرقی تورکستاننك جنوب قسمیخوتان وه اطرافی آیریچا بر حکومت بولوب یاشاب تورادر. ما-جو-اینك ماسکاودا توروب، خوتانداغیلار بیلەن علاقەسی هەم بار.

شرقی تورکستاندا اشبو کونلەرده تورلو-تورلو سیاست وه حکومتلەر وجودگه کیلیب، بیچاره خلقنك باشیدا عجیب عجیب اویونلار کوروتوب تورادر. حکومت دینگه قارشیدر. خلق دینسزلکگه قارشیدر. دیندارا بولغانلار ترحم وه شفقتغا لائق وه مستحقدرلار. اولارنك احوالی

خراب وه بولشەویکلك رواجلانماقدادر. دیندار بولغان کشیلەر حکومتکه یارامایدر. اولارنك آیتقان سوزلەری هەم اعتبارغا آلینمایدر. سیاسی وه اجتماعی أدارەلەرنك باشلوقلاری کوپچیلگی مانجوریادان قاچیب کیلگەن ختای قیزیل قوشونلاریدین بولوب، آزغناسی بیرلیك اویغورلاردانمو بار. اما عمومی أدارەلەرده بولشەویکلەردین اوروناسار وه مشاور صفتیده ایکی، اوچ کشی بار. هەر بر ایش شولارنك مصلحت وه تدبیری بیلەن یورگوزولەدر. همه ایش بولشەویکلەر قولیدادر... أدارەدین چیقاریلغان اعلان وه خطلارغا أداره باشلوغی امضا آتیب تامغا باسسامو. اما خطداغی سوز وه مضمونلار قومونیستلەرنكدر.

شرقی تورکستان باشلوقلاری «بز نانکین حکومتیگه قارایمز» دیدرلەر. اما اوزلەری ماسکاودان کیلگەن مأمورلارنك سوزلەری بیلەن حرکت قیلیب، قیلغان ایشلەری روسیانكدر. ایش باشلوقلارینك اکثری قوممونیستلەردر.

راست سوزنی آیتقان گناهکار بولور. غازیتالاردا وه وعظلاردا یاپون جهانگیر، ما-جو-اینك جهانگیرنك ایتی وه باشقالار فلان دیب تیل اوزاتقوچیلارنك همەسی قومونیستلەردر. بعضی بیرلیك آداملاردین بو طریقەدا سوزلەر صادر بولسامو مجبوریدر. غازیتالارداغی سوزلەر مجبوری وه وعظ هەم مجبوری. خواجه نیاز حاجیم وه محمود سیجانك لار وه اورومچیدەکی باشلوقلارنك بارچاسی هەر بر ایشده ساویت قونسولیغا مراجعت قیلادرلار، اوگا اطاعت قیلماقدالار.

دوبن یانیدا مالیکوف، جوشی وه فوجوشی یانیدا منصور دیگەن مشاورلار بار. بولار روسیادان کیلگەنلەر. باشقا أدارەلەردەکی مشاور وه اوروناسارلار صفتیده اوتوروچیلارنك همەسی بولشەویکلەردر. کاشغاردەمو عینی حال. بو طرفدا ابوخوف ناملق بر گەنەرال 14 قوممونیست مشاور وه ملازمی ایله تورادر. بو طرفنك بوتون سیاسی وه اجتماعی ایشلەری گەنەرال ابوخوف ایله قونسول تریقولوف طرفندان أداره قیلنادر. سیاست یلدان یلغا اوزگەرمەکده. 1935نچی یلی حکومتنك 6 شعاری مخفی

ایدی. حاضر 1936نچی ییلی حکومتنگ شو آلتی شعاری اعلان ایتلیب تویه‌نده گیچه‌در:

1) جهانگیرله‌رگه قارشی توروش؛ 2) اتفاق وه تینچلقنی ساقلاش؛ 3) شرقی تورکستاننی اصلاح قیلیش؛ 4) ساویت حکومتی ایله دوستلقنی ساقلاش؛ 5) پاراخورلقنی یوقاتیش؛6) همه ملتله‌رنی حقوقدا تیگ قیلش بولوب، بو شعارلار غازیتا بیتله‌رنده وه وعظلاردا اعلان قیلندی. قوممونیستله‌ر آرتق آشکارا حرکت قیلماقدالار. بیرلیکله‌رنی نظرلاری‌ایلمه‌یدر. شرقی تورکستان‌دین مرکز حکومتکه هیچ علاقه یوق. اوقوش اوچون نانکینگه باریشغا رخصت یوق. اوقوش اوچون روسیادین باشقا ییرگه باریش ممکن ایمه‌س. حاضر شرقی تورکستاندین روسیا توپراغیغا بارغان 200 بالا تاشکند ایله ماسکاودا اوقوماقدا.

روسیاداغی «گ. پ. او.» أداره‌سی شرقی تورکستاندا ختایچا «باوئیخو» وه «گونگ‌ئیخو» نامیله قورولوب، هه‌ر تاماندا بولشه‌ویکله‌رگه قارشی آداملارنی توتوب حبسکه آلماقدا وه رحمسز قیناماقدادر.

أولکه‌مزده تورت ییرده مطبعه‌غا اجازه بیریلگه‌ن. اما مدیرله‌ری ختایلاردین بیلگیله‌نگه‌ن.

خلقمزنك اوز زکات، اوقاف وه سائر خیرات دینیه‌سیدین توپلاب تشکیل ایتکه‌ن شفاخانه‌سینی 1936نچی ییل مارت آییدا حکومت قاراماغیغا آلیب، مسلمان دوقتور وه خدمتچیله‌رینی چیقاریب، اورونلاریغا قوممونیست دوقتورلارنی قویدی.

کاشغاردا ختای خلقی طرفیدین ایکی ییرده مکتب یاسالیب، مکتب بناسی وه طلبه‌له‌رینك کییم وه معاشلاری حکومت طرفیدین بولوب، اوقوچیلاری ختای وه اویغور بالالاریدر. کاشغاردا مسلمانلار طرفیدین 260 مکتب آچیلیب، بولاردا 100 000 اسلام بالاسی اوقیدر. مکتب بنالاری، تعمیری، اوقوچیلارنگ کییم، معاشلاری وه باشقا لوازمات خلقنگ عشر، زکات، اوقاف وه سائر دینی خیراتیدین تأمین قیلنغاندر.

شرقی تورکستاندا ایش باشندا بولغان بولشه‌ویکله‌ر: 1) اورومچی-

ده روسیادین کیلگه‌ن مالیکوف، دوبن یانیدا مشاوردر. 2) اورومچی‌ده فوجوشی یانیدا روسیادین کیلگه‌ن منصوردر. بو کشی اورومچی‌ده‌کی اویغور آقارتو اویوشماسیدا اورونباسارلق وظیفه‌سینی هه‌م به‌جه‌ریب توراددر. 3) اورومچی‌ده‌کی اویغور آقارتو اویوشماسینگ رئیسی یورتمزدا بولشه‌ویکله‌رگه ساتیلغانلاردین عبدالله‌در. 4) اورومچی‌ده مالیه أداره‌سینگ باشلوغی مانجوریادین کیلگه‌ن قوممونیست ختای خوتنجانك‌در. 5) کاشغاردا سلینگ یاموندە مشاور اولاراق روسیادین کیلگه‌ن گه‌نه‌رال ابوخوف اوتورادر. ینه شو مؤسسه‌ده روسیادین کیلگه‌ن قوممونیست عیسی (مشاور). 4 روس وه 4 تاتار بار. 6) کاشغاردا دوتای محکمه‌سیده مانجوریادین کیلگه‌ن قوممونیست ختای شین جین-حانك شوی لان ایله یورتمزده بولشه‌ویکله‌رگه ساتیلغان ابوالقاسم (کاتب) بار. 7) کاشغاردا «باوئیخو» («گ. پ. او.») باشلغی روسیادین کیلگه‌ن قادر حاجی‌در. 8) کاشغاردا عدلیه محکمه‌سی باشلغی مانجوریادین کیلگه‌ن قوممونیست ختای وانك‌مین‌دی بولوب، اونگ اورونباساری یورتمزدا بولشه‌ویکله‌رگه ساتیلغان ناصر بك‌در. 9) کاشغاردا صحیه أداره‌سیده روسیادین کیلگه‌ن ایکی نفر قوممونیست روس دوقتوری بار. 10) کاشغاردا مالیه أداره‌سی باشلوغی مانجوریادین کیلگه‌ن وانك‌روشین بولوب، اونگ اورونباساری یورتمزده بولشه‌ویکله‌رگه ساتیلغانلاردان عبدالقادردر. 11) کاشغار معارف أداره‌سیده ناظر مانجوریادین کیلگه‌ن قوممونیست ختای لانگ‌دوخین، اونگ اورونباساری یورتمزدا بولشه‌ویکله‌رگه ساتیلغانلاردان خواجه یوسف‌در. 12) یارکند کهنه شهرشن‌لیك محکمه‌سیده سیجانك روسیادین کیلگه‌ن احمد رحیم بولوب، اونگ اورونباساری یورتمزدا بولشه‌ویکله‌رگه ساتیلغانلاردان غافردر. 13) یارکند یه‌نگی شهر شن‌لیك محکمه‌سیده مانجوریادین کیلگه‌ن بر ختای قوممونیستی اوتورادر. 14) آقسودا دوتای یانیداغی مشاور روسیادین کیلگه‌ن قوممونیست ایوانوف‌در. 15) آقسودا دوتای یانیدا روسیادین کیلگه‌ن قوممونیست گه‌نه‌رال آنتونوف اوتورادر. 16) آقسودا یه‌نگی شهر شن‌لیك محکمه‌سیده روسیادین کیلگه‌ن

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
www.uyghurkitap.com
www.ewlat.org
ئەۋلاد گۇرۇپپىسى

شرقی تورکستانلی قوممونیست عبدالله افندی ایشله‌یدر. 17) تورفان شن‌لیك محکمه‌سی رئیس اورونباساری روسیادین کیلگه‌ن قوممونیست یوسف افندی‌در. 18) قومول دوتای محکمه‌سی رئیس اورونباساری روسیادین کیلگه‌ن آبای افندی. دوتای مانجوریادین کیلگه‌ن ختای قوممونیستی لیودر.

ساویت روسیانگ اورومچی، کاشغار، ایلی وه چووه‌چه‌کده قونسولخانه‌لری بار. اورومچی‌ده‌کی قونسول آپریسوف، کاشغارداغی قونسول تریقولوف‌در. شرقی تورکستانلی قویاش بیك. 15نچی مای 1936

*

بین‌الملل وضعیت

فرانسا تیشقی ایشله‌ر نظارتی ناشر افکاری «تاڭ» („Le Temps“) غازیتاسی بوکونکی آوروپا وضعیتینی «عمومی، قارشیلقلی قورقو» („Une peur générale et réciproque“), دوری دیب آتایدر. بو غازیتانك سوزینه کوره، آلمانیا حکومتی قوممونیزم پروپاغانداسندان چوچیدیکی کبی، اوستالیقله یوراگوزواوب کیلگه‌ن پروپاغانداغا بیریلگه‌ن آلمان خلقی‌دا فرانسا-ساویت هجومنده‌ن قورقارمیش. ساویت روسیا ایسه آلمانیا هجومینه معروض قالووی قورقوسی ایچنده‌در. تونا نهری بویی (یعنی اورتا آوروپا) مملکتله‌ری هه‌م لهستان بر طرفدان قوممونیزمده‌ن چوچوسه‌لر، ایکنچی یاقدان آلمان حرکتنده‌ن هورکه‌درله‌ر. ایتالیا نه آلمانیانگ آدریاتیق دیگزی شمالنده‌گی پلانلارینا وه نه‌ده آق دیگزده اینگلته‌ره‌نگ اوڭا قارشی آلاجاغی وضعیتنه ایناناد‌ر. بویوك بریتانیا ایسه اوز حربی کوچله‌رینك ضعیفلگنده‌ن قورقوغا توشکه‌ن. فرانسوزله‌رده دائمی قورقو هیجانی ایچنده یاشاب کیله‌درله‌ر. («تاڭ» 3نچی سه‌نتابر، 1936).

ایسکی فیلوسوفلار قورقونی «یاخشیلق باشلانغیچی» دیب تانیغان بولسالار، سیاسی کشیله‌ر قورقونی «یامانلقا باشلاغوچی» دیب قبول ایته‌درله‌ر. بز، سیاسیله‌ر دورنده، اونلارنگ حکمی آستندا یاشادیغمزدان، اولارنك قورقو حقنداغی فکری بیله‌ن کوبره‌ك حسابلاشیش مجبوریتنده‌مز.

«عموم وه قاریشیلیقلی قورقو»دان چیقیش یول وه عمله‌رینی کورسه‌تیش بز کبی آوروپا وضعیتینی چیتده‌ن بیطرفانه باقیب، تعقیب ایتوچیله‌رگه توشمه‌یدر. بو جهت آوروپا دولت ایرله‌رینگ اگنه کوره‌جه‌ك، پیشه‌جه‌ك ایشله‌ریدر.

عجبا آوروپا سیاسیله‌ری هه‌ر طرفنی قانیقترارلق بر یول، واسطه تاپیب بوتون آوروپا خلقلارینی قارشیلقلی قورقو هیجانی ایچنده یاشاودان قورتارا آلاجاقلارمی؟ یوقسا یامانلقا باشلاغوچی «قورقو»نگ سوروکله‌مه‌سیله، مطلق بر سوغوشغا ایلته‌جه‌ك قارشیلقلی بربریگه دوشمان اتفاقلار توزو یولینه توشوب کیته‌جه‌کله‌رمی؟ مه‌نه بوکون بوتون دنیانی قیزیقترغان ایڭ مهم مسئله بو سورغونگ جوابیدر.

بوکون آلمانلاردا، فرانسانگ ساغ هه‌م سول قاناتلارنداغی سیاسیله‌ری‌ده «آلمان-فرانسا یاقلاشماسی بولماغونچا بو آغیر وضعیتده‌ن چیقیب بولمایدر دیدرله‌ر. اینگلیزله‌رده قاچاندان‌بیری بو فکرنی سویله‌ب کیله‌درله‌ر. لهله‌رنی تیگلاساڭزدا عینی فکرنی ایشیته‌سز. فرانسانگ ایڭ صمیمی دوستلارندان سانالیب کیلگه‌ن چه‌خوسلوواقیا رئیس جمهوری دوقتور بەنەش‌ده آوروپادا تینچلق توغدورماق اوچون ایڭ اول فرانسا-آلمانیا یاقلاشماسی کیره‌کلگینی سویله‌یدی. بونلارنگ بوتونیسنه رغماً، فرانسا-آلمانیا مناسباتندا یاقلاشو اثری کورولمه‌دیکی بر طرفدا تورسون، بعضیلاری ساوقلقنك آرتقانینی کورمه کده‌له‌ر. بو یاقلاشوغا توسوقلق قیلا یاتقان ایچکی آغیرلقلاردان باشقا، یاقلاشونی ایسته‌مه‌یتورغان، اوڭا مانع بولاتورغان تیشقی عنصرنك‌دا بارلیغی سیزیله‌در. یوقاریدا ذکر ایتدیگمز «تاڭ» غازیتاسی مه‌نه بو مهم سورغوغا جواب بیره‌در. فرانسا خارجیه نظارتینك رسمی ناشر افکاری سانالغان بو غازیتا «ساویت روسیانگ فرانسا ایله آلمانیا آراسنداغی یاقلاشوغا قارشی بوتون کوچینی صرف ایتمه کده» بولغانلیغینی یازادر.

(„ . . . des efforts réitérés pour empêcher toute détente dans les relations franco-allemandes“)

یا کیلماساق فرانسوز خارجیه‌سی بو، هه‌ر کیمگه معلوم بولغانی حالدا، یاشیرین توتوب کیلینگه‌ن مسئله حقندا برنچی دفعه آچیق سویله‌ب اوتورادر. فرانسوز خارجیه‌سی رسماً بوندای شهادت بیریب قویغاندان سوك، ساویت حکومتینك صلحپرورلگنده‌ن لاف اوروب سویله‌شینك نه معناسی قالادر؟ دیگه‌ن بر سورغو اوز اوزنده‌ن کیلیب چیقادر. ساویت حکومتینك فرانسا-آلمانیا آکلاشماسینا مانع بولو یولنداغی اورونوشلاری بیله‌ن تیشقی ایشله‌ر قومیساری لیتوینوفنك ملتله‌ر جمعیتی منبرنده‌ن ساویت روسیانك دنیا صلحی یولندا چالیشدیغی حقنداغی سوزله‌رینی قالای برله‌شتریب، قالای آکلاب بولادر؟!

بو سورغو طبیعی سوز کیلیشی سورغوسیدر. اونگ جوابی یوقدر. فقط آوروپانگ فاجعه‌سی شوندادر، که آلمانیا-فرانسا آآکلاشماسینی عمومی تینچلقنك اساسی دیب کوراگه‌ن فرانسوز دولت کشیله‌ری عینی زماندا بو آکلاشمانی بوزو، بولدیرماو اوچون بوتون کوچینی صرف ایتب یاتقان ساویت روسیانی آوروپا، حتی بوتون دنیا صلحی پریله‌ری اوچاغی دیب تانیماقچی وه شو ساویت روسیانی بوتون تیشقی تهلکه‌له‌رده‌ن قورونی فرانسا حکومتینگ اینگ مهم وظیفه‌سی کبی کورمه‌کچی بولادرلار.

2 — کینگ مقیاسدا قویولغان پروپاغاندا ساویت روسیا حقندا بیلگیسی سایاز بولغان آوروپالیلار، بالخاصه اورتا وه کیچیك بورژوآنگ بعضی بر طبقه‌لاری آراسندا ساویت حکومتینگ مملکت ایچنده‌محکمه‌لگی وه ساویتله‌ر اتفاقندا حقیقی ده‌موقراتی اساسلارینگ قازانیب کوك آتا باشلاغانلیغی اینانچی توغدوروب، اونی کوب گنه کوچه‌یتکه‌ن ایدی. ساویت حکومتینك تورتکو وه یارده‌می آستندا فرانسادا «فرقه‌سز ایشچیله‌ر قونفه‌ده‌راسیونی» ایله «قوممونیست ایشچیله‌ر قونفه‌ده‌راسیونی» عمومی بر «محنت قونفه‌ده‌راسیونی» („la Confédération Générale du Travaile“) شکلنده برله‌شکه‌نده‌ن سوك، 2نچی هه‌م 3نچی بین‌الملل فرقه‌لاری آراسندا بوتون ایشچیله‌رنی بر ایشچی فرقه‌سندا توپلاش، بو صورتله ایکی بین‌المللی بر تشکیلات حالینه قویو مسئله‌سی اطرافندا مذاکره‌له‌ر یوریتولمه‌کده ایدی. ایشچی قونفه‌ده‌راسیونلارندا بولغانی کبی بو مذاکره‌له‌رنگ‌ده یاقین کیله‌جه‌کده مثبت بر شکلده نتیجه‌له‌نووی اویله‌نمه‌کده ایدی. موسقوا حکومتی آوروپا قوممونیست فرقه‌لارینا، بالخاصه فرانسوز قوممونیستله‌رینه سوسیالیستله‌رگه هجوم ایتو، اولارنی «فاشیزم» بیله‌ن عیبله‌ونی قویونی امر ایتدی. ساویت حکومتینگ حال حاضرغی تیشقی سیاست‌منفعتی اوچون گنه یوروتدیکی بو تاکتیك «2نچی بین‌الملل»گه منسوب سوسیالیستله‌ر تحت ریاستنده‌کی فرانسادا یاخشی‌غنا نتیجه بیردی. ایش بو درجه‌گه کیلگه‌نده معلوم «تروتسکی-زینوویه‌فچیله‌ر» محاکمه‌سی مسئله‌سی کیلیب چیقدی. زینوویه‌ف، کامینه‌ف وه باشقالار کبی مشهور انقلابچیلارغا قارشی آتیلغان اتهام آوروپا سوسیالیستله‌ری طرفندان اساسسز یالغان وه ساویت محکمه‌سینك قوللانغان اصولی آکلاشیلماسلق درجه‌ده غریب بر نه‌رسه دیب قبول ایتیلدی. فرانسوز سوسیالیستله‌رینگ مهم رول اویناديغی 2نچی اینته‌رناسیونال باشلوقلاری مسئله‌گه «برادرچه‌سینه» قاریشیب ساویت حکومتنده‌ن «اوقتوبر انقلابی آتالاری» جزاسینی یومشالتونی سورادی. موسقوا ایسه «آلمانیا قورقوسی» ایله‌گنه یوزینه کییب آلدیغی ماسقاسینی درحال چیقاریب آتدی وه آوروپا سوسیالیستله‌ری باشلوقلارینی عیبله‌ب اونلارنی ایسکیسی کبی پیچراقلای باشلادی. موسقوا «پراودا»سی ایله پاریس «پوپوله‌ر» („Populaire“) غازیتالاری آراسندا قیزغین مناقشه باشلاندی. «پوپوله‌ر»نگ، عموم ده‌موقراتیك مملکتله‌رده قبول ایتیلگه‌ن محاکمه اصولینی ایسله‌تمه‌ك اوزره قیلغان، کیچیك‌گنه اشاره‌سینه «پراودا» فرانسوز حکومتی باشلوغی غازیتاسینی «فاشیست جانیله‌رینی» «آلمان سیاسی پولیس» آگه‌نتله‌رینی مدافعه ایتکه‌نلك بیله‌ن عیبله‌ب، اونلارنی سوکوب، تحقیر ایتب جواب قایتاردی.

«پوپوله‌ر»نگ باش محرری صفتنده فرانسوز حکومت باشلوغی موسیو بلومنك اورونباساری «براق» (Bracke) نگ («پوپوله‌ر» 31 آوغ.)

ایله عینی غازیتانك 1نچی سه‌نتابر ساندا چیققان 2نچی بین‌الملل کاتبی اوتتو باووه‌ر (Otto Bauer) یازیسی 2نچی بین‌الملل‌گه منسوب سوسیالیستله‌رنك انکسار خیاللاری درجه‌سینی کورسه‌ته‌در. براق هه‌م باووه‌ر بر آغیزدان ساویت حکومتینگ «توزه‌تیلمه‌س یا گلیشلیغینی» هه‌م‌ده اوزینگ کوپ کوچ صرف ایتمه کده بولوندیغی 2نچی وه 3نچی بین‌الملل‌نی برله‌شترو تشبثی مقدراتنه تأثیرسز قالمایاجاق خطاسینی قید ایتمه کده‌له‌ر.

زینوویه‌ف ، کامینه‌ف وه باشقا «اوقتوبر انقلابی آتالاری»نگ أولدیریلووی ، عینی زماندا «پراودا» غازیتاسینگ باش محرری بوخارین ، سابق شورالار اتفاقی حکومت باشلوغی ، حال حاضرده پوستا-تیلغراف قومیساری ریقوف ، «ایزوه‌ستیه» تیشقی سیاست یازوچیسی قارل راده‌ك ، سابق دولت بانقاسی باشلوغی پیه‌تاکوف ، سابق مالیه قومیساری هه‌م سابق لوندون سفیری سوکولنیکوف ، سه‌ره‌بریه کوف ، اوغلانوف وه باشقالار کبی بیریك قوممونیستله‌ر ، مهم روللاردا یورگه‌ن کشیله‌رنگ «خائنلق ، فاشیزم آگه‌نتلگی» ایله عیبله‌نیشله‌ری آوروپاداغی ساویت روسیا دوستلاری‌دا ، غیر اختیاری بر صورتده ، عمومیتله ساویت روسیانی أداره ایتوچیله‌ر دائره‌سنده تازه انصافلی کشیله‌ر بارمی ایکه‌ن؟ دیگه‌ن سورغونی بیریشکه مجبور ایتمه کده‌در. موسقوا محاکه‌مه‌سی ساویت روسیانگ کیچیرمه کده بولدیغی آغیر وضعیتنی آچیب چیقاریب قویدی. موسقوا محاکمه‌سی محکومله‌ری اعدام ایتیله‌ر-ایتیلمه‌س قیزیل اوردودادا تینچلق بولماغانلیغی وه اوقرایینادا قوزغالان حرکتی خبری تارقالدی. «پراودا» (19 آوغ.) قافقاسیادا ، تورکستاندا (تاجیکستاندا) «تروتسکیچیله‌ر»نگ تیسکه‌ریچیلك حرکتله‌رنده‌ن یازدی (*).

بز بو مسئله اوستنده برآز کیڭره‌ك توختاشنی کیره‌ك‌لی تاپدیق. چونکه ایسته‌ر ساویت روسیانك ایچکی وضعیتی ، ایسته‌رده آوروپا سوسیالیست وه قوممونیست فرقه‌لارینی برگنه ایشچی فرقه‌سی حالینه کیترو اورونوشلارینك موفقیتلی بولوب چیقووی بوکونکی آوروپا سیاسی سیستمه‌سینی آلت اوست ایته بیله‌جه‌ك بر ماهیتده‌کی مهم مسئله‌له‌ردر.

(*) آوروپا غازیتالاری ، ساویت مملکتینك خسته نقطه‌سی دیب کورسه‌تدیکی اوزبیکستان هه‌م تورکمه‌نستاندا تیسکه‌ری حرکت بارلیغندان ، کیڭ مقیاسدا توقیفات یاسالغانندان ، قازاغستان وه آذربایجاندا فرقه ایچنده کیزلی تشکیلات تاپیلغانندان ، بو تشکیلاتلارنك ساویت روسیادان آیریلو سیاستی کوزه‌تدیکله‌ری کورولدیکی یازیلدی .

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بز آوروپا سوسیالیستله‌رینی موسقوا جلادلاریندان اوزاقلاشیب کیته آلادر ، دیگه‌ن اویدان کوب اوزاقمز. بونگله برابر «پوپوله‌ر» ایله «پراودا» آراسنداغی مناقشه‌نگ سوسیالیست وه قوممونیست فرقه‌لارینی «برله‌شکه‌ن ایشچی فرقه‌سینا» آیلاندرو اورونوشلارینا بر قانچا وقت توسقونلق ایتووندە‌ده شبهه یوقدر.

25نچی آوغوستده‌کی موسقوا اعدامله‌رینگ بین‌الملل اهمیتی‌ده مه‌نه بوندان عبارتدر.

3 — 12نچی آوغوستده ساویت حکومتی عسکرگه آلو یاشینی 21ده‌ن 19غا توشوروشکه قرار بیردی. بیله‌رمه‌نله‌ر سوزنچه بو تدبیر قیزیل اوردو سانینی یاریم میلیون آرتیراجاقدر. بوکونکی «عموم وه قارشیلقلی قورقو» دورنده بو ساویت حکومتی تدبیرینگ تأثیرسز قالووی ممکن‌ده ایمه‌س ایدی. ساویت حکومتی حرکتینه برنچی جوابنی آلمانیا بیردی. بوده غایتده طبیعی ایدی. ساویت مطبوعاتینگ ایسته‌دیگگز سانینی آلیب قاراساگز ، او یرده «آلمان فاشیزمی»نه قارشی کوره‌شکه چاقیرغان مقاله‌سز بیریسینی‌ده اوچراتا آلمایسز. اسپانیاداغی ، فرانساداغی «برله‌شکه‌ن سوسیالیست وه قوممونیستله‌ر جبهه‌سی» بوتونیسی ، «آلمان تهلکه‌سی» دیب اورتاغا چیقیب ، اوگا قارشی کوره‌ش جبهه‌سی توزمه‌ك ایسته‌گه‌ن ، موسقوا بولشه‌ویکله‌ری فعالیتی محصولیدر. مه‌نه ساویت حکومتیگه جواباً 24 آوغوستده آلمانیا دولت باشلوغی آدولف هیتله‌ر عسکری خدمت وقتینی بر ییلدان ایکی ییلغا کوته‌ریش دیکره‌تی چیقاردی. آوروپا مطبوعاتینگ ساویت حکومتی عسکری کوچله‌رینگ آرتیریلووینی هیچ بر تنقیدسز خبر بیریب گنه کیچکه‌ن قسمی آلمانیانگ عسکری خدمت مدتینی آرتیرودن تهلکه توغماقدا بولغانینی یازا باشلادی. ایگ کوب هیجان کورسه‌تکه‌ن یرده فرانسا بولدی. بو یرده‌ده حربی حاضرلقنی کوچه‌یترشکه

کریشدیلەر. فرانسادەکی هیجان اونگله اتفاقدا بولغان أولکەلەرگەدە سرایت ایتدی. بو صورتله ساویت حکومتینگ عسکری خدمتکه آلنوچیلار سانینی آرتیرو حرکتی بوتون آوروپادا عسکری حاضرلقنی آرتیرو مجبوریتی تویغوسینی وه حرکتینی توغدوردی. بربرندەن قورقو، بربرینه ایناماو هواسی بر آزدا قالینلاشقان بولدی. ساویت حکومتی «دنیاصلحنه» مەنه شوندای خدمت ایتمەکدەدر.

4 — بوکونکی بین‌الملل سیاستنك ایگ مهم مسئلەلەرندەن بری شبهەسز لهستان اوردوسی باشلوغی گەنەرال ریدزسیمغلی‌نگ پاریس سیاحتیدر. فرانسا ایله لهستان آراسندا کوب ییللاردان‌بیری کیله یاتقان بر اتفاق بار. آرالقدا بر نیچه فرانسوز قابینەلەری لهستان منافعی ایله حسابلاشمایتورغان حرکتلەردە بولوندیلار؛ حتی آرادا لهستاننی اهمیتی آز مملکتلەردەن ساناب او یوزدەن حرکت ایتب کیتیشلەردە بولدی. دنیانگ هەر طرفندا او جملەدەن فرانسادادا لهستاننا ورسای معاهدەسندەن سوڭغنا قورولغان بر دولت دیب‌گنه قاراب، اونگ اهمیتینی‌دە شو نقطهٔ نظردان اولچەب یاگلیشیب یوروچیلەر کوب‌گنه ایدی. حقیقتده لهستاننا بوندای قاراش توغرو ایمەس ایدی. هەر چند لهستان روسیا، آلمانیا هەم آوستریا-مجارستان آستندا پارچالانیب یاشاب کیلگەن بولسادا له خلقی اوزینگ ایچکی ملی دولت تورموشینی دوام ایتدیردی. لهستاننگ اسارت دوری اونگ دولت تورموشندا صرف تیشقی بر اوزولوشغنا بولوب قالدی. دنیا سوغوشی سوگندا لهستان ملی دولت تورموشینا قاووشقاندا، او مەنه شو «تیشقی اوزولوشی»غنا بتیریب، اوز ملی دولت تورموشینی یوروتوب کیته باشلادی. مەنه شونگ اوچون‌دە آز وقت ایچندە او آوروپا سیاستندە مهم رول اوینایتورغان عنصرلارنگ بری بولوب آلدی. ساویت روسیادا شبهەسز بولاجاق حادثەلەردە لهستان کوب مهم رول اوینایاجاقدر. لهستاننك ساویت روسیا وه آلمانیا کبی ایکی بیوك دولتنك اورتاسینا توشکەن جغرافی وضعیتی، اونگ سیاسی وضعیتینی‌دە اولدوقچا نازیکلەشترەدر. عقلی باشندا بولغان هیچ بر له دولت ایری لهستاننگ هەر ایکی طرفیغا قارشی کیرکین

وضعیتده قالو قرارینه کیله آلمایدر. لهستاننگ هەر ایکی طرف قومشوسی بیلەن‌دە طبیعی قومشولقدا یاشاو وه اونلاردان قایسیسی لهستاننك دولت منافعنه ضرر کیلمەسلك یولندا آرتیغراق تأمینات بیرسه، اونگله یاقینراق تورو سیاستی مەنه شو وضعیتنك توغدوردیغی شرائطداندر. 1934نچی ییلی غینوارندا لهستان ایله آلمانیا آراسندا بر دوستلق معاهدەسی یاسالدی. بو معاهده بویونچا هەر ایکی طرف 10 ییللق مدت ایچندە آرادا چیقاجاق آگلاشیلماسلقنی قورال کوچیله ییشو یولینه کیرمەسلك وه بربریگه تجاوز ایتمەسلك‌گه سوز بیرەدر. بو معاهده لهستان اوچون سوڭ درجەدە فائدەلی ایدی. بو صورتله آلمانیا طرفندان تأمین ایتیلب آلغاندان سوڭ او تینچلقدا اوزینك ایچکی «دولت قورولوش» سیاستنده دوام ایته بیلەجەکدی. مەنه شو معاهدەنی فرانسوزلەر اوزلەریگه لهستان طرفندان بر دوشمانلق بولماسا هەم دوستلققا یارامسز حرکت‌کبی قبول ایتدیلەر. بو صورتله فرانسا ایله لهستان آراسنداغی اتفاقنی‌دا معناسی یوق درجەسینه توشدی دیب کورسەتدیلەر. فرانسا-ساویت معاهدەسی، لهستان-فرانسا مناسباتینی ینه برآز ساوتدی...

آگلاشیلغان لهستان اوردوسی باشلوغی گەنەرال ریدز-سیمغلی‌نگ بو زیارتی شوندای آگلاشیلماسلقلارنی بتیرو وه ایکی دولت آراسنداغی ایسکی دوستلقنی جانلاندیرو اوچوندر. ساویت روسیاداغی ایچکی حادثەلەر، آوروپادا سوغوش چیققان تقدیردە، اونگ ایشکه یارارلق بر کوچ بولووندا فرانسوزلارنك اینانچینی بتیرمەکدە بولسا، آرادا دانتسیغ مسئلەسی کبی لهستاننی اندیشەگه سالاجاق حادثەلەردە کوروندی. مەنه بو صورتله هەر ایکی طرف، یعنی فرانسا هەم لهستان، اوچون ایسکی دوستلق، متفقلق مناسباتینی یاگارتو وه کوچلەندیرو زمینی حاضرلانغان بولدی. لهستان ایله سیقی باغلانیشنك فرانسز خلقی طرفندان نه قادار ایستەنیلگەنینی بو وقتغاچا لهستانغا باریشماز دوشمانلق کورسەتیب کیلگەن فرانسوز قوممونیستلەرینك‌دە «هومەنیتە» („L’Humanitè“) صحیفەلەرندە باشلوقلاری موریس تورەز (Maurice Thorez) قولیله گەنەرال ریدز-سیمغلی‌نی

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە قىسمى ئەسەر قوليازمىلار ئامبىرى

بر نەرسەدە یازمایدر... ذاتاً قسماً غازیتادا کتیریلگەن لیستە اولارنگ تورکمەن وە تورکستانلیلق بیلەن علاقەسی بولماغان یات عنصرلار بولغانینی آچیق کورسەتمەکدەدر.

دیمەك تورکمەنستان «ملی ساویت جمهوریتی» تورکمەن-تورکستان خلقی ملی وجودینی سوراجاق طفیلی عنصرلارنی کوچەیتمەککە گنە خدمت ایتمەکدەدر.

تورکمەن-تورکستان خلقی آقچاسی بیلەن نە قادار روس، یهودی وە باشقا یات عنصرلارنك بیلەرمەن بولوب چیقدیغی تورکستان خلقینی طبیعی قیزیقترمایدر. اوگا اوز قایغیسینی آگلایتورغان، یورەکدەن باغلانیب اوزینە خدمت ایتەتورغان، اوز بالالارندان یتیشکەن بیلەرمەنلەر کیرەکدر. بو ایسە ساویت حکومتینگ ایشینە کیلمەیدر.

4 — اورتا آسیا یول مهندسلەری اینستیتوتی اوتکەن 30نچی ایوندە بیش یاشینی تولدورمشدر. بو مؤسسە بیش ییللق عمرندە 199 مهندس چیقارمش. شو ییل اینستیتوتنی بتیروچیلەر سانی 167 کشی ایمش. حاضردا اینستیتوتنك 729 اوقوچیسی بار ایمش. («پراودا ووس.» 36 .6 .30).

یوقاریداغی مثاللاردان آچیق کورونوب تورادر، کە ساویت حکومتی ییرلیلەردەن بر دانە دایە، فەلدشیر وە یا شفقت همشیرەسی یتیشترسە یوز تورلو منت بیلەن یازیب تورکستانلیلارنی منتدار ایتیب، اجنبیلەرنگ کوزینی بویاشنی هیچ قاچیرمایدر. اگر شو مکتبنی بتیریب چیققان 199 مهندس وە یا مکتبدە اوقوماقدا بولغان 729 طلبە ایچندە بر ایچە گنە بولسادا ییرلی خلق بالالاری بولسایدی، ساویت حکومتی اونی نە قادار قیمتکە ساتو یولینیدا بیلەر ایدی. چورق ایتلەەی تورغانیدان بو مهم صنایع وە باغلانیش بیلەرمەنلەری مکتبنە برگنە بولسادا ییرلی خلق بالاسی قویولماغانلغی آگلاشیلماقدادر.

«تورکستان تورك گەنچلەر برلگی»نگ ییللق توپلانیشی

شو آی ایچندە استانبولداغی «تورکستان تورك گەنچلەر برلگی»نگ یالپی توپلانیشی یاسالاجاغینی اوگرەندیك. ییرلی شرائطنك بیردیگی امکان داخلندە بر بارلق کورسەتیب، ایشلەب کیلە یاتقان یاش تورکستانلی ملی مفکورەچیلەر اویوشماسی فعالیتینی «یاش تورکستان» دقت وە سیوینچلە تعقیب ایتیب کیلمەکدەدر. گەنچلەر برلگینی اوتکەن ییلغی فعالیتی وە بو ییلغی توپلانیشی مناسبتیلە قوتلولارکەن، اوگا کیلەجەك ییل اوچوندە اونوملو فعالیت تیلەیمز.

«یاش تورکستان»

قوتلاب «یاشاسین لهستان!» دیب یازیب چیقدیقلارندان استدلال ایتمەك ممکندر.

فرانسوز مطبوعاتینك بیردیگی معلوماتلاریغا کورە، یاگارتیلغان لهستان-فرانسا اتفاقی لهستان حکومتینك موسقوا بولشەویکلەریگە قارشی بوکونگەچە آلیب کیلدیگی وضعیتگە تأثیر ایتمەیەجەکمیش(*). لهستان غازیتالاری لهستان ایلە آلمانیا آراسنداغی دوستلقنگدا یورونیسی کبی دوام ایتیب کیتەجەگندەن بحث ایتمەکدەدرلەر.

5 — اوتکەن آینگ سوڭ کونلەرندە رومانیا حکومتی دیگیشدی. بو اوزگەریش شبهەسز رومانیا تیشقی سیاستی استقامتندەدە بر اوزگەریش بولووی علامتیدر. بو اوزگەریش یالغز باشقالار اوچونگنە ایمەس، حتی رومانیا خارجیەسی اوچون یگانەکشی دیب قبول ایتیلیب کیلگەن ایسکی خارجیە ناظری نیقولای تیتولەسکونك اوزی اوچوندە کوتولمەگەن بر حادثە بولدی. تیتولەسکونگ سیاستی سیقی فرانسا دوستلغی اساسینە قورولغان ایدی. پراغدا بەنەش، بوخاریستدە تیتولەسکو فرانسانك اینانچلی دوستلاری دیب تانیلار وە مملکتلەری تیشقی سیاستینی فرانسانك رأیی ایلە بیلگیلەنگەن یولدا یوروتوب کیلمەکدە ایدیلەر.

تیتولەسکو ساویت دوستلارندان دیب تانیلغان ایدی. رومانیادا باشقا تورلو کوچلەردە چیقیب قالدی. آوروپادا بولشەویکلەرگە قارشی ایگ کوچلو قوت سانالغان آلمانیا ایلە یاناشو طلب ایتیلدی. حکومت سیاستندە بو استقامتدە بر اوزگەریش چیقارو اورونوشلاری فرانساغا تایانغان تیتولەسکونك قارشیلیغینا اوچراب کیلدی. مەنە ایمدی تیتولەسکو اوزی اوزی اوچوندە کوتولەگەن بر طرزدە حکومتدەن اوزاقلاشتریلغان بولوب قالدی. بر قانچا غازیتالار رومانیا تیشقی سیاستندە آلمانیا ایلە آگلاشما استقامتندە اوزگەریشدەن بحث ایتمەکدەلەر. بلاواسطە ساویت روسیا ایلە قومشو بولغان رومانیانك یاقین هافتا، آیلار ایچندە آچیقدان آچیق بوندای یولغا توشووینە ایناناماق قیین. بونگلە برابر تیتولەسکونك بردەن بر حکومتدەن اوزاقلاشتریلووی رومانیا خارجی سیاستی استقامتندە هەر قاندای بر اوزگەریش بولغانلیغینی کورسەتەدر. اونگچوندرکە فرانسا خارجیەسینك ناشر افکاری «تاگ»(4. 9. 39) یومشاق، دوستانە فقط قطعی صورتدە رومانیاغا تیشقی سیاستندە بوندای اوزگەریش یاساونگ اوزی اوچون قینلق توغدوراجاغینی ایسلەتمەکدەدر.

م.

(*) ساویت حکومتینك گەنەرال ریدز-سیمغلی‌نك پاریس زیارتندەن نە درجەدە متأثر بولغانلیغینی «ایزووەستیە» غازیتاسینك 36 .9 .3 ساننداغی «زیارتلەر وە ساویت» باشلوقلی مقالەسی آپ-آچیق کورسەتمەکدەدر.

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Schakir, Berlin-Wilmersdorf
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4
مسئول مدیری: دوقتور طاهر شاکر.

Yach Turkestan

Septembre 1936 (Le Jeune Turkestan) No. 82

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokaï-Oghly**

یولیمزغا توغرو کیلگەن بوتون یازولار اوچون مجموعەمزنگ بیتلەری آچیقدر. باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونە شرطلری:

ییللغی 100 فرانسز فرانقی، آلتی آیلغی 60 فرانق، اوچ آیلغی 30 فرانق.

یەگی «یاش تورکستان» نشریاتی

شو ییل ایول آیی ایچندە آلمانیانك مشهور تاریخی علم اوجاقلارندان سانالغان یەنا دارالفنوننندا دوقتورا امتحانینی موفقیتلە بتیرگەن یاش یورتداشلاریمزدان زاهد قاسم أوزبولاق بیکنگ تورکیە قانون اساسیسی حقندا یازغان

„Das türkische Verfassungssystem“

نامل 76 بیتلك علمی اثری «یاش تورکستان» طرفندان باسیلیب چیقدی.

«تورکستان تورك گەنچلەر برلگی» نشریاتی

یورتداشمز دوقتور احمد جان ابراهیم اوقای طرفندان استانبولداغی «تورکستان تورك گەنچلەر برلگی» ندە بیریلگەن «بویوك تیمیر» باشلقلی قونفرانس برلك طرفندان کتابچا حالندا چیقاریلمشدر.

باشقارمادان: پیشپەکدە چیقاتورغان «قیزیل قیرغیزستان» غازیتاسی ایلە تاشکندده منتشر «ساویت ادبیاتی» دیگەن مجموعە وە آلما‌آتادا چیقاتورغان «ادبیات میدانی» آتلی مجموعە ایلە «قازاق ادبیاتی» نام ادبی غازیتا باشقارمامزغا کیلە باشلادی.

مجموعەمزغا تیەشلی هەر تورلو یوللانمالار اوچون آدرس:

Moustapha Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France